

het-onderste-boven

EDITO

Mensen hebben de onhebbelijke, maar ingeschreven gewoonte om de dingen een zin toe te kennen op basis van een oorsprong. Pas dan wordt iets *sprekend*, verheft het zich uit de orde der stomme dingen. Bijgevolg kunnen we niets zien bloeien en zijn, zonder er, met de vraatzucht van zwijnen, de wortels van bloot te willen leggen. Na dat opgraafwerk kunnen we dan ons gemoed te rusten leggen: we hebben het be-grepen, het opgebonden aan de wijnrank van de tijd, het een oorsprong en een roeping toegekend. Dat iets zó zou kunnen zijn, hier-en-nu, zinvol in zijn zinnelijkheid: textuur, kleur, vorm, en geur... Dat iets die volheid kan bezitten, zonder in een scheppingsverhaal geplaatst te worden, dat is een kaakslag in het gelaat van de goddelijke of de menselijke rede.

Al te veel woorden om u een verzameling teksten voor te stellen, die niet voorafgegaan werd door een ambitie en niet belast wordt met een roeping. Deze bundeling heeft met andere woorden niets méér voor ogen dan te zijn wat ze is: een wilde, ongeordende vlucht van monologen, gedichten, kritieken en kanttekeningen. De ene en enige rode draad die hen bindt, is de hand die hen schreef, plooiden en nu doet opvliegen. Een schare uit één hand en dus de terugkerende verhaallijnen en motieven van een gezichtspunt, een middelpunt van

de belangstelling dat nooit zelf ter sprake zal komen omdat het gedurig aan het woord is.

Dezeteksten verraden hoe het landschap van levende wezens, dingen en verhoudingen in mij weerspiegeld wordt; waar die bepaalde voorkeuren en gevoeligheden liggen die aanslaan op het klavier van mijn bestaan. Het gaat om een onverwachte invalshoek; een blinde vlek in de analyse, die de dingen plots anders doet verschijnen. Of nog: om het binnenbrengen van vreemde elementen in een perspectief van strijd (poëzie en literatuur) of om een spiegelbeeld dat er ons plotsklaps aan herinnert dat elke uitspraak over de wereld ons ook een blik biedt op onszelf.

Zo effen ik stap voor stap de weg voor mezelf, zonder roeping of bestemming. Gewoon de contouren van mijn eigenheid aftastend. In de vaste overtuiging dat ik in de revolte mijn reisgezellen zal vinden.

INHOUDSTAFEL

Deserteren uit de oorlog

Het gevang in de hemel -
Paul van Ostaijen

Voetnoten bij het anarchistische
individualisme

Willekeurige inventaris van
redenen om je over te geven aan
de vervreemding

Zand in de motoren...

Het wél van wat er niet toe deed

SCHOONSCHRIFT

(...)

En de liervogel speelt
en het kind zingt
en de leraar roept:
Hou nou eens op met de clown
uit te hangen!
Maar alle andere kinderen
luisteren naar de muziek
en de muren van de klas
zakken stilletjes in.
En de ramen worden weer zand
en de inkt wordt weer water
en de banken worden weer
bomen
en het krijt wordt weer rots
en de pen wordt weer vogel.

J. Prévert

Deserteren uit de oorlog

Burgeroorlog, sociale oorlog en de nederlaag van de dienstweigeraar

Vermits de sociale werkelijkheid altijd de uitkomst en gelijktijdig de oorzaak is van ontelbare invloeden, is de menselijke geest verplicht bepaalde kunstgrepen uit te voeren om eenduidige uitspraken te doen over die werkelijkheid. De werkelijkheid wordt in begrippen en termen gevat en die begrippen en termen zijn altijd veralgemeningen en abstracties... leugentjes om best wil zeg maar.

Wanneer we ons aan een analyse van de sociale werkelijkheid wagen, is die voorafgaande opmerking nooit overbodig, omdat ze ons onmiddellijk wijst op de wankelheid van ons denken en er die lichtheid aan schenkt die ons hoedt voor ideologie. De eenvoudige *mogelijkheid* van de kritiek confronteert ons reeds met die feilbaarheid van ons denken. Nog vóór we immers aan haar inhoud toekomen, zegt ze ons reeds dat er tegenover ons een ander denken staat; dat iemand op basis van eenzelfde werkelijkheid tot andere en zelfs tegengestelde uitspraken en besluiten kon komen.

*

Door die onthullende en soms onthutsende eigenschap van de kritiek, kunnen we ons plots bewust worden van een aantal fundamentele aspecten van ons denken.

Je ziet een man, een vrouw en een kind wandelen en onmiddellijk vult de denkende geest het portret aan: de man en de vrouw zijn geliefden, met het complexe gevoelsleven dat zo'n relatie veronderstelt, en het kind is de vrucht van die liefdesrelatie. Al deze elementen werden door het denken toegevoegd en hebben geen enkele basis

in de werkelijkheid. Het zijn vooroordelen, die ingegeven worden door eerdere ervaringen, maar niet minder door bepaalde opvattingen over, bijvoorbeeld, het kerngezin. Niettemin worden deze oordelen voor waar aangenomen en worden al die veronderstellingen tot feiten verheven.

Dat *geloof* in een denken dat de werkelijkheid onvervormd weerspiegelt, is niet zonder gevolgen. Het maakt dat we alle bijkomende informatie die de hypothese van het gezinnetje ondersteunt zullen opmerken en die elementen die deze hypothese ontkrachten of weerleggen, zullen verdoozelen. Of nog: het geloof dat gedachten feiten zijn, maakt dat de gedachten zichzelf waar maken.

Een ietwat uitgesponnen inleiding om gewoon maar even te wijzen op de zwakke kentheoretische basis van veel analyses en daarmee op het belang van een standpunt dat elke ideologie, elk vastliggend interpretiekader ondermijnt.

*

Eerder dan een relativisme dat elke mogelijkheid tot handelen saboteert, volgt uit deze overpeinzingen de noodzaak van een andere verhouding tot concepten en analyses. Wat zijn die ideeën en overtuigingen welbeschouwd? Wat anders dan veronderstellingen, die zonder mij onverbiddelijk en onmiddellijk ophouden te bestaan? En wat maak ik ervan wanneer ik gebonden ben aan hun zogenaamde waarheid; wanneer ik ze met hand en tand moet verdedigen tegen de aanvechtingen van de werkelijkheid in? Wat anders dan meesters, die me

in hun greep houden en me herleiden tot een *bezetenē*?

Vanuit dat perspectief verliezen de ideeën hun heilige schijn en worden ze opnieuw wat ze altijd al waren: instrumenten die ons al dan niet helpen om een bepaald doel te bereiken. Als de beitel de spijker niet door het hout drijft, wissel ik hem in voor de hamer. Het gereedschap moet dienen! Wie vasthoudt aan de hamer krijgt er vroeg of laat een slag van.

*

Zo kunnen we een blik werpen op enkele begrippen die recent een steile opgang gemaakt hebben in de meer fundamentele analyses (1) en daarbij steeds voor ogen houden of ze hun functie vervullen. *Enerzijds* moeten ze ons toelaten de sociale werkelijkheid zo adequaat mogelijk weer te geven. *Anderzijds* moet deze weergave ons toelaten in te grijpen in diezelfde werkelijkheid en wel zódanig dat deze interventies de individuen (niet in de laatste plaats onszelf) sterken ten aanzien van de sociale en institutionele autoriteit.

Het ene begrip dat we onder de loep nemen is het concept van de *burgeroorlog*, de ‘oorlog van allen tegen allen’. De onnavolgbare staatsideoloog Thomas Hobbes gebruikte dit concept in zijn *Leviathan* (1651) om het voor-statelijke samenleven te karakteriseren. Maar bijna alle commentaren op dit werk zijn het erover eens dat hij in de eerste plaats een beschrijving gaf van het toenmalige Engeland, dat door bloedige godsdienstoorlogen geteisterd werd. Op die manier rechtvaardigde hij de roep om een sterke staat door een situatie te beschrijven die zelf reeds het resultaat was van staatsvormingsprocessen.

Maar we laten onze aandacht afleiden. Op welke manier wordt de hypothese van de

burgeroorlog of de oorlog van allen tegen allen in veel analyses naar voren geschoven? In opeenvolgende golven van herstructurering heeft de kapitalistische staatsorde quasi elke vorm van klassenbewustzijn de nek omgedraaid. Dit klassenbewustzijn kan men opvatten als een (meer of minder) denkbeeldige gemeenschap, die, ten dele, op gedeelde belangen berustte. Het overeenkomstige revolutionaire model zag in dit klassenbewustzijn een hefboom voor de totale omverwerping van de samenleving. De priesters van de revolutie kondigden de *hoop* af van een grote avond, waarin de legers van beide klassen de definitieve slag zouden leveren. Na deze ultieme inspanning, deze plotse afrekening met de autoriteit en de uitbuiting, zou er een tijdeloze *rustdag* intreden.

Maar de arbeidersklasse koos waar voor haar geld en schaarde zich enthousiast achter de sociaal-democratie, die haar het klassenbewustzijn gunde, zonder de revolutionaire kleerscheuren erbij te moeten nemen. Het consumentisme en de herstructureringen van de jaren zeventig en tachtig brachten de doodsteek toe aan een bewustzijn dat sowieso eerder een trotse slavernij ondersteunde en zich in het slechtste geval realiseerde in een arbeidersstaat.

Daarna volgt er niets meer. Niets dan de onbeweeglijke ideologische smog van de vervreemding en, af en toe, de frisse teug van een revolte, die de individuen even laat proeven van iets anders, maar hen niet kan inspireren tot een breuk met de zekerheid en de gewoonte van de slavernij.

En toch laat die leegte en de toenemende onzekerheid die ermee gepaard gaat zich gevoelen. Nieuwe priesters gaan op pad en het verlangen om zich in te lijven in een kudde, hoe klein ook, ontbreekt niet. De schapen blaten om zekerheid, ze schreeu-

wen om een wollige vereniging onder een vaandel; maakt niet uit van welke snit. De gemeenschap volstaat, het burgerschap kan ermee door, de religie is niet mis en de bende is beter dan niets.

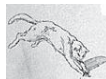
Burgeroorlog. Er komt beroering in de smog; er zijn kapers op de kust voor de onzichtbare 'gemeenschap van het kapitaal'. De fetisjisten van het geweld verheugen zich: de sociale pacificatie wordt doorbroken, er zijn weer rellen, we leven weer! De concurrenten van de opperpriester (de staat, het 'kapitaal') worden op handengeklap onthaald en dat er in hun kielzog een nieuwe kudde volgt, doet niets af van hun verdienste. Alles wordt vergoelijkt: de religie, de eer, de gemeenschap... Zolang het maar botst. De adepten van de burgeroorlog lopen warm voor elke vereniging en wee diegene die zich buiten elke kudde plaatst! Die krijgt de slagen van alle kanten.

Er zijn er met meer luciditeit en zin voor kritiek, die de burgeroorlog postuleren als een beschrijving of een karakterisering van de sociale werkelijkheid. Zij stellen dat de burgeroorlog, de oorlog van allen tegen allen, meer en meer de expliciete horizon wordt van het kapitalisme. De concurrentieentaliteit kreeg, bij gebrek aan concurrerende sociale formaties (klasse, gemeenschap, religie), vrijspel en heeft zich, meer dan ooit, in de hoofden genesteld. Iedereen staat met getrokken dolk op 'zijn stuk van de taart', hoe kruimelig dat er ook bijligt, om het met hand en tand te verdedigen tegen elke toevallige voorbijganger. Maar is de werkelijkheid die we voor ons hebben wel zozeer een oorlog van allen tegen allen, die op slukse wijze wordt ingegeven door 'het kapitaal met hoofdletter'? Belanden we daarmee niet pardoes in een marxistische, reductionistische logica, die elke zelfstandige dynamiek van groepen en ideeën ont-

kent? Maken we ons, met dergelijk stomp begrippenapparaat, niet blind voor de subtielere mechanismen van ideeën en opvattingen (machisme, seksisme, burgerschap, eer, trouw, gemeenschap...). Verontschuldigen we op die manier dan niet de individuele component (het individueel gehuldigde *dogma*) en ontkrachten we daarmee tegelijkertijd ook niet het belang en de altijd aanwezige mogelijkheid van een individuele breuk met bepaalde opvattingen? Zwijgen we daardoor dan niet over het belang van het opgeschorte oordeel, de kritische geest en de argwaan tegenover het conformisme? Met andere woorden en om de cirkel enigszins rond te maken: sluit dit begrippenkader ons niet af van die elementen die eerder wijzen op het ontstaan van nieuwe concurrerende kuddes en bijhorende opvattingen en *niet* op een nieuwe uitbuitingshorizon van het statelijke kapitalisme? Nochtans lijkt de korte kenschets van wat doorgaans als burgeroorlog beschreven wordt, eerder in die richting te wijzen. Meer vragen dan antwoorden. Noodzakelijkerwijs.

*

Wellicht kunnen een deel van deze vragen beslecht worden bij de behandeling van het concept *sociale oorlog*. De twee concepten zijn immers innig verbonden met elkaar: het ene beschrijft of karakteriseert de werkelijkheid en het andere geeft een mogelijk perspectief aan dat fundamenteel zou verschillen van het eerste. We staan, zo de gangbare analyse, immers voor een tweespalt: ofwel zullen we geconfronteerd worden met de implosie van de burgeroorlog, ofwel zullen we het potentieel aan woede dat daarin aanwezig is, kunnen ombuigen tot een explosieve sociale oorlog. Een korte geschiedenis van het begrip 'sociale

oorlog' laat ik in de context van dit artikel achterwege. Die historiek is voor iedereen toegankelijk en is wat mij betreft veelzeggend (2). Maar de eerlijkheid gebiedt me om het *hedendaagse* gebruik van de term uit te diepen. Tegenover de burgeroorlog, die de woede, die *eigenlijke* door het systeem veroorzaakt wordt (zo wordt gemakkelijheidshalve aangenomen), in alle richtingen laat uitwaaieren, staat een heel ander soort conflict. In dit andere conflict worden de verantwoordelijkheden uitgeklaard en komen de uitgebuitenen pal tegenover hun uitbuiters te staan. De woede die in de burgeroorlog zo kwistig verspild werd en indirect het 'kapitaal' vrijwaarde of zelf versterkte, bundelt zich en richt zich hier tegen de verantwoordelijken. De scheidingslijn tussen beide is, zo suggereert de terminologie, ondubbelzinnig. Een grote afrekening dus. En er vallen heel wat rekeningen te vereffenen, dat lijkt geen twijfel. Even ongetwijfeld heeft dit project weringscapaciteit, want wie zou er nu niet willen afrekenen met de baas, de controleur, de ouders, de leraars, de architecten, de advocaten... Meer aan twijfel onderhevig is de vraag of al deze soldaten even gretig zullen zijn om ook het bevelhebberschap te weigeren. De sociale oorlog is, tot nader order, immers een lege doos; een doos van Pandora, die de pest afkondigt voor diegenen die de verantwoordelijkheid dragen voor de autoriteit en de onderdrukking. Nogmaals: het project heeft kans op slagen, want het biedt de zekerheid waar zovelen naar smachten; de zekerheid van een welomschreven kwaad, dat buiten ons ligt en de verantwoordelijkheid draagt voor onze ellende. En, waarom niet, ook de zekerheid van een broederschap, een gemeenschap van... strijd. En, misschien, de belofte op een einde aan de sociale ellende, *zonder* dat

we zelf al te veel moeten veranderen. Tegenover de burgeroorlog dus een oorlog van de gerichte haat, gevoerd door een leger dat verenigd wordt door de wil om af te rekenen met de meesters, *niet* door de weigering van zowel de slavernij als het meesterschap. Of zal die ommeslag plaatsvinden in de heksenketel van de revolte? Stoutmoedige hypothese, maar ik steek er m'n hand niet voor in het vuur.

*

De hypothese van de sociale oorlog is, als men ze zo bekijkt - met enige kwade wil of zin voor kritiek - niet zo fundamenteel verschillend van het burgeroorlogscenario. Los van de militaristische terminologie, die wel degelijk de concrete invullingen ervan bepaalt, verdoezelt deze hypothese de rol die opvattingen spelen in wat de zogenaamde burgeroorlog is en ze is daarin coherent door als perspectief een afrekening naar voor te schuiven en niet of slechts in de marge te spreken over de opvattingen die eraan ten grondslag zouden kunnen liggen. De gerichte haat volstaat, maar niets garandeert dat de meest rebelse slaaf niet de strengste meester zal worden, zelfs al was het maar uit wraakneming.

Er is ook absoluut niets dat ons garandeert dat die sociale oorlog geen verlengstuk zou zijn van de sociale nachtmerrie die elke vorm van autoritair samenleven geweest is. De gehele opzet van de sociale oorlog lijkt, wederom met wat kwade wil, al te gemakkelijk te verzanden in een brutale lynchpartij, waarin godweet-ook-niet-wie zal beslissen over ieders aandeel in de autoriteit. Welke groep, welk regiment, welke kudde? 'De

wraak is de wachtkamer van de macht'; ik weet niet meer goed wie het zei.

En waar moeten we het individu plaatsen in dit bewogen tafereel? Het krijgt in ieder geval een eervolle vermelding als ontstaansgrond, als uitgangspunt van de revolte. Maar in welke mate wordt het individu gewapend in en door de sociale oorlog? Het krijgt in ieder geval enkele illusies cadeau: een ondubbelzinnige vijand, de belofte dat we er zonder deze vijand een stuk beter aan toe zijn en een nieuw nest voor de gezelligheid. Maar los van dit 'programma'? Wat met het individu dat niet meer zonder terughoudendheid de strijd aangaat, maar dat er door twijfel en kritiek toe komt het wapen van de kritiek op elke sociale groep te richten? Dat individu blijft relatief onbesproken en wordt door de hypothese van de sociale oorlog dan ook geheel ontwapend. Diegene die denkt dat het niet noodzakelijk is om kant te kiezen, omdat in elk kamp zijn eigenheid met de voeten getreden zal worden, moet dekking zoeken voor een dubbel saldo. Voor zowel de burgeroorlog als de sociale oorlog is de positie van de dienstweigeraar onaanvaardbaar.

(1) Deze fundamentele concepten worden zelden zelf tot onderwerp van analyse gemaakt, maar komen eerder als vooronderstelling uit het niets opduiken.

(2) Het betreft, onder andere, de geschiedenis van het sociaal-revolutionaire, franse blad 'La Guerre Sociale', onder redactie van Gustave Hervé en, anderzijds, de geschiedenis van een gelijknamig, extreem-links frans blad dat tussen 1977 en 1983 verscheen, onder de leiding van Dominique Blanc.

(3) Een willekeurige greep uit *La Peste Noire*, een bundeling van teksten uit Chili naar aanleiding van de dood van Mauricio Morales: 'We zijn in oorlog, de slagen zullen veelvuldig zijn, maar een krijger of krijgster vormt zich door niet af te laten en niet op te geven'.

DE DIENSTWEIGERAAR

*Aanzetten voor een vereniging
van deserteurs*

*

Vanuit het bewustzijn dat een groepsdynamiek die haar eigen leven gaat leiden zich vroeg of laat oplegt aan de individuen en op die manier allerlei formele én informele vormen van autoriteit met zich meebrengt, wordt het individu niet alleen beschouwd als de vindplaats van de revolte, maar ook als de blijvende basis en het einddoel ervan. Dit principiële punt zou een praktische neerlsag kunnen krijgen in:

- *Interne discussies* rond fundamentele thema's als aanvulling op de publieke discussies, waarin al te vaak een eensgezinde positie naar voren geschoven wordt die dan, in het beste geval, aangevochten wordt door 'het publiek'.

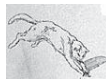
- *De appreciatie van de onenigheid* en de eruit volgende 'afwijkende' keuze als een uitdrukking van iemands eigenheid, zonder daarmee de overeenkomst te beschouwen als een ontkenning van de eigenheid.

- *De mogelijkheid om alleen of met enkele anderen een praktijk te ontwikkelen* die voortvloeit uit die keuze, zonder daarmee een basisvertrouwen, een cameraderie, te schenden.

- *Een bewustzijn van en wantrouwen voor de rotte vruchten van de groepsmentaliteit*: de achterklap, de formele of informele uitsluiting, het conformisme, de wij-zij-mentaliteit en het dogmatisme. Ook indien ze schuilgaan achter een virulente kritiek op 'het bestaande' vormen ze onaanvaardbare obstakels voor de ontwikkeling van zelfstandigheid en kritisch bewustzijn.

*

Het individu is de concrete persoon in zijn volledigheid: het onderscheid tussen het 'individuele' en het 'politieke', zelfs ontdaan van elk waardeoordeel, zou de weerspiegeling kunnen zijn van een groepsdynamiek die zich loskoppelt van de individuen die er deel van

uitmaken. Er ontstaan twee onderscheiden niveaus: *enerzijds* is er het groepsniveau, dit is de orde van de strategie, van het perspectief, van de overeengekomen lijn, van 'het politieke'; *anderzijds* is er het individuele niveau, de orde van de particuliere voorkeuren, de vaardigheden, het persoonlijke overleven, geliefkoosde bezigheden... Binnen het individu zelf reproduceert een dergelijke tweedeling de burgerlijke schizofrenie van het private en het publieke (politieke, sociale) domein. De brede, inclusieve opvatting van het individu daarentegen berust op de integratie van uiteenlopende activiteiten, die evenzovele dimensies zijn van dezelfde persoonlijkheid. In dit perspectief valt de noodzaak om iets tot 'het politieke' te bombarderen weg: het ik eigent zich de wereld toe, evengoed wanneer het zich een vaardigheid eigen maakt als wanneer het door een actie inslaat op de sociale realiteit. Een woelige en soms tegenstrijdige stroom die in de bedding van de persoon in overeenstemming gebracht wordt. Concreet:

- Vermits de *vrije en brede ontwikkeling van mijn persoonlijkheid* me onvermijdelijk in conflict brengt met de verschillende sociale dwangbuizen, valt elk geprivilegieerd front weg.

- *Deze ontwikkeling kan geremd of gestimuleerd worden door de verenigingen die ik aanga.* Een formatie die maakt dat ik slechts één of enkele dimensies van mijn persoonlijkheid kan uitdrukken, neigt ertoe de ontwikkeling van andere dimensies te onderdrukken.

- Een vereniging zou deze andere dimensies kunnen opnemen in een gedeelde projectmatigheid, die op uiteenlopende manieren tot uiting zou kunnen komen: wederzijdse hulp tegenover het private overleven, culturele en artistieke initiatieven of uitingsvormen van revolte, het delen van vaardigheden, kennis...

Deze uitwaaiering legt de positieve kracht bloot van ideeën die al te vaak herleid worden tot het negatief van de sociale gevangenis waarin we leven. Lees ook: *Het wél van wat er niet toe deed.*

DE GRIJSAARD EN DE JONGELING

Groots en meeslepend wil ik leven!
hoort ge dat, vader, moeder, wereld,
knekelhuis!

'ga dan niet ver van huis,
en weer vooral ook het gespuis van vrouwen
buiten uw hart, weer het al uit uw kamer;
laat alles wat tot u komt
onder grote en oorlogszuchtige namen
buiten uw raam in den regen staan:
het is slecht te vertrouwen en niets gedaan.

alleen het geruis
van uw bloed en van uw hart het gehamer
vervulle uw lichaam, verstaat ge, uw leven,
uw kluis.

zwicht nooit voor lippen:
samenzijn is een leugen en alle kussen
verraad;

alleen een hart dat tegen eigen ribben slaat
is een zuiver hart op een zuivere maat.

zie naar mezelf.

ik heb in mijn jeugd
mijn leven verslingerd aan duizend dingen
van felle en vurige namen, oproeren, liefdes
en wat is het alles tezamen nu nog geweest?
over hoeveel zal ik mij niet blijven schamen
en hoeveel is er dat misschien nooit geweest?

de jongen kijkt door de geopende ramen
waarlangs de wereld slaat; zonder zich te
beraden
stapt hij de deur uit, helder en zonder vrees.

(H. Marsman, 1899 - 1940)

Dan maar zonder publiek...

Paul van Ostaijen (1896 - 1928)

- zoon van een loodgietersbaasje dat zich door jarenlange afpeigeringen omhooggewerkt had op de sociale ladder. Maar hijzelf te dwars om de voorgeplooiden tracés te volgen en dus een grillig parcours dat een hele delta aan zijwegjes en invloeden beslaat. Hij frequenteerde de artistieke en anticlerikale vlaamse beweging, zeer zeker. Hij werd zelfs veroordeeld tot drie maanden voor het publiek beschimpen van Kardinaal Mercier. Daarom de vlucht naar Berlijn: het revolutionaire Berlijn dat in rep en roer staat. Van Ostaijen laat zich meesleuren in de stroom van gebeurtenissen en ontwikkelt een grote bewondering voor Karl Liebknecht. Maar de repressie tegen de opstandelingen breekt zijn 'geloof in de mensheid', dat plaats ruimt voor het nihilisme van onevenaarbare poëtische meesterwerkjes als *Feesten van Angst en Pijn* en *Bezette Stad*. Het humanitaire idealisme wordt ontmaskerd en de gebieden van de eigen persoonlijkheid die het verhulde, worden blootgelegd. Dit ontginningsgebied wordt de vindplaats voor een vlijmscherpe *maatschappijkritiek*: op het ritme dat aangegeven wordt door haar roergangers walst de maatschappelijke galei over de individuen heen. Uit deze periode dateren de prozaïsche grotesken - korte satyrische teksten die de maatschappij op de korrel nemen. *Het gevang in de hemel* illustreert deze periode als geen ander. Er wordt een maatschappelijk dogma uitgelicht en dat wordt dan tot zijn uiterste logische consequenties doorgevoerd. Uiteindelijk lijdt de logica schipbreuk en gaat ze tenonder aan zichzelf. 'Te ernstig voor de gangbare ernst', zoals van Ostaijen zelf deze teksten kenschetste.

Het gevang in de hemel

Een stichtelijk vertelsel van de hand van Paul van Ostaijen

Er was eens een man die twintig jaar in het gevang had doorgebracht. Deze man had zich aan zijn gevangenisleven zó aangepast, dat hij de dag van zijn in-vrijheidstelling het gevang, met wat men gewoon is een zwaar gemoed te heten, verliet.

Hij was onderworpen geweest aan het regiem van de grote misdadigers. Wit-en-rood-gestreepte kledij, linnen gezichtsvizier en aan de benen ketenen met gewichten, precies zoals men dit op de film zeer duidelijk afgebeeld ziet.

Deze man deed zijn uiterste best zich aan zijn nieuw leven te acclimatiseren. Dat ging helemaal niet van een leien dakje. Integendeel. De man liet het zich meermaals gezegd zijn dat hij vrij was, zonder dat hem deze bevestiging bijzonder scheen te imponeren. Hij zegde wel dat hij de vrijheid heel schoon vond, maar zijn accent was daarbij buitengewoon triestig. Het liefst ging hij in het bureau voor 'opbeuring van de vrijgelaten gevangenen'. Daar voelde hij zich weer een beetje thuis. Hij moest in de rij staan en werd behoorlijk aangebruld. Mits weinig fantasie zag hij in de edele vrouwen die het werk dirigerden, zijn vroegere garde-chiourme terug. Deze dames konden maar niet begrijpen waarom nr 200, thans zo en zo, ze zo vriendelijk toelachte. Edelmoed wordt beloond, dachten ze. Het waren zeer eenvoudige, godvruchtige dames uit de beste families. Daar zij spiegels voor een werktuig van de boze hielden, kwam geen hunner op de gedachte van hun fysiognomische overeenkomst met de gevangenisbonzen. En daar zij edelmoedig waren, dachten zij ook

niet daaraan dat hun oeuvre als epiloog treffend met het gevang samenklonk. Het derven van al de gewoonten van zijn vroeger leven, aan hetwelk hij niet zonder grote melancholie terugdacht, werd nr 200 al te sterk. Hij kocht zich eerst en vooral een groen lichtscherm voor de ogen. Zo imiteerde hij zo goed het ging zijn gevangenvizier uit de goede oude tijd. Zijn grootste genot was het zwemdok. Niet om het plezier te zwemmen. Hij verafschuwde het water. Maar het wit -en-rood-gestreepte zwemkostuum was hem een grote vreugde. Hij ging zelfs niet in 't water. Hij zette zich op een bank tot de wachters hem zegden dat hij nu reeds lang genoeg daar had gezeten en dat hij kon opstappen. Hoe pijnlijk het hem ook was zijn zwemkostuum te laten, toch was deze vermaning hem zeer aangenaam. Hij had nu eenmaal de gardes lief. Het vraagstuk van zijn huisvesting bezorgde hem slapeloze nachten. Eindelijk had hij iets ideaals gevonden. Een kaal kamertje met een ijzeren brits en vóór het venstertje waren zowaar ijzeren stangen aangebracht! Maar hetgeen hem hier het meest verheugde was dat dit kamertje in een reusachtige huurkazerne was gelegen. Het huis was gebouwd rond een rachitisch hofje. Het hofje lag heel diep tussen vuil-rode muren. Voor geen geld van de wereld zou nr. 200 zijn matinale wandeling, van negen tot kwart over negen, immer de ronde makend om dit hofje, hebben prijsgegeven.

Zo scheen het leven hem reeds dragelijker. Toch was hij zeer gekweld. Hij bezocht eindelijk een arts. Hij koos een bepaalde kliniek omdat zij veel overeenkomst had met de infirmerie van het gevang.

Zijn malheur formuleerde hij: 'Ik weet niet wat ik heb aan mijn voeten. Ze wegen me zo zwaar.' De arts was geen psychiater. Hij

stelde zijn patiënt gerust. Natuurlijk waren de enkels een beetje zwak geworden van het eeuwige gewicht-en-ketting-sleuren.

Deze mening maakte nr 200 dubberig. Hij peinsde de ganse dag en, zoals dit nog wel gebeurt, werd zijn gepeins met een vruchtbaar resultaat bekroond. Hij had zijn kettingen en gewichten nodig gelijk een vis het water en een vogel de lucht. Kon een vis soms zwemmen in de lucht of een vogel vliegen in het water? Neen. Kon hij zonder kettingen en gewichten leven, zich ongehinderd voelen? dat was precies zo uitgesloten. Hij zette zich onverwijld en met noeste vlijt aan de arbeid. Hij veroorloofde zich niet de geringste buitensporigheid: geen pijn, geen slijk. Hij potte. Onder zijn kameraden werd hij van arrivistische doeleinden verdacht. 'De potter'.

Zekere zaterdagmiddag vroeg hij vrij af en toog onverwijld naar de voddenmarkt en het kwartier der lompenhandelaars. Men kon het hem gemakkelijk aanzien dat zijn binnenste was vertroebeld door zware gewetenskampen. Bij elke uitstalling van oud-ijzerhandelaars hield hij stil. Hij toetste de stevigheid van de kettingen, de zwaarte van de gewichten. Hij zag er misnoegd uit. Maar wie hem een beetje later zou hebben ontmoet in een kraamwinkel iets afgeleggen van de markt, zou hem nauwelijks hebben herkend. Zo drupte het geluk van zijn radieus bakkes. Zoals men zelfs spreekwoordelijk weet doet het geluk stotteren. Wat nr 200 deed. 'Dat zijn gewichten, dat zijn kettingen!' Meer kon nr 200, van vreugde overmand, er niet uitbrengen. Hij betaalde geredelijk de prijs die de oud-handelaar verlangde.

Nu begon er voor hem een nieuw leven. Van de werkdagen had hij weinig genot. Enkel 's avonds. Maar de zondag! was dat

een feestdag. Van 's morgens vroeg kon hij zijn kettingen om de enkels voelen. Zondag, dat was precies zoals vroeger. Alles was er: de brits opplooien, de kamer zuiver maken, de wandeling in het hofje en dan aan de ketting liggen. Nr 200 kon zich dikwijls niet weerhouden in de handen te wrijven. Doch daar dit gebaar weinig bij de toestand paste, beheerste hij zich gewoonlijk. Hij was geabonneerd op de 'Abdij van Tongerlo', een lectuur die hij reeds twintig jaar buitengewoon op prijs stelde. De afleveringen van dit tijdschrift werden Zondagsnamiddags ter hand genomen.

Dit was een zeer gelukkige tijd in het leven van nr 200. Iemand die langzamerhand zijn eigen kathedraal bouwt. Hij monkelde zelftevreden als hij aan de overwonnen moeilijkheden terugdacht.

'Mais tout passe' zingt Polin. De directrice van het O.d.P.L. (Oeuvre des prisonniers libérés) had gehoord van het leven en drijven van nr 200. Zij droeg het geval op gezelschapsavonden voor, want het was een hoogst dankbaar thema. Levendige debatten. Papen en professoren vonden het geval zeer interessant. De papen zegden dat God de Vader hun wis en zeker deze man had gestuurd om de wangedrochten van het moderne ongeloof de kop in te drukken. En professoren van officiële en niet-officiële, katholieke en protestantse universiteiten vonden een merkwaardig bewijs geleverd van de stelling dat de intelligibele vrijheid het hoogste goed is en er natuurlijk van geen tastbare als absolute norm sprak kan zijn. De intelligibele vrijheid, het begrip en de overtuiging vrij te zijn, door elk mens in zijn bloedeigen verdommenis gedragen, was hiermee bewezen. Papen en professoren droegen hun thesis met deze glansrijke bewijvoering keizers, koningen en staats-

presidenten voor. Allen waren zonder uitzondering van mening dat dit schitterend bewijs den volke niet langer onthouden zou blijven, om het ongeloof en de verwarde begrippen van vrijheid die helaas de zeden van het volk reeds sterk hadden ondermijnd, te keer te gaan.

Zo gebeurde dat nr 200 als galeiboef op jaarmarkten en universiteiten verscheen. Op de jaarmarkten werd hij het gewone volk door een geletterde aap getoond en in de universiteiten toonden hem de professoren, als zegevierende bewijs dat hun theorie geen alchimisterij was, maar wel dat zij stond gebouwd op levendige aanschouwing en levende ervaring, in casu nr 200.

De paap was een dikke ronde vent van de orde der redemptoristen. Hij sloeg op het schild, deed de clown de trom roffelen en sprak uitvoerig over het modern ongeloof, het ondermijnen van het geloof en van de trouw aan vorst en land. Hij sloeg de handen samen en riep: 'Waarom vraag ik u. Zeg mij waarom. Kan iemand mij verklaren wat vrijheid is? Kan iemand mij een tastbaar bewijs geven van wat vrij is tegenover God en Koning? Maar voorwaar ik zeg u: er is een hogere vrijheid dan deze der goddeloosheid en der vaderlandsloosheid. Het is de innerlijke vrijheid van hem die daarheen streeft God te loven en de Koning te dienen. Ik heb hier in mijn tent de voormalige galeiboef nr 200, die iedereen kan aanschouwen mits betaling van 10cent of twintig centimes. Militairen en kinderen betalen halve prijs. Deze galeiboef bekommert zich niet om wat uw ganse streven naar vrijheid uitmaakt, om het verwaarlozen van de H. Godsdienst; vrijheid die ook is het zich onttrekken aan de plichten tegenover onze doorluchtige Koning en ons ditolucht vorstenhuis; vrijheid niet meer te werken; vrijheid in velden te hoere-

ren en wat meer als vrijheid wordt verkocht, maar eenvoudig tuchteloosheid is. Deze galeiboef draagt de vrijheid in zich en is dus veel rijker als gijlie allemaal, die de vrijheid buiten u zoekt. Uit eigen beweging, uit vrije wil wenst hij zich in de kluisters. Een bewijs dat uw gehuil, wanneer een volksmenner veroordeeld wordt, onrechtvaardig is. Het gevang is een functie van de staat en van de godsdienst. En bestond er geen gevang, ziet ge wel, we zouden gedwongen zijn er een te maken voor de mensen die uit vrije wil in het gevang willen gaan, om God te loven en de Koning door hun voorbeeld van burgertrouw te dienen. Deze eenvoudige galeiboef heeft erkend dat het gevang een noodzakelijke functie heeft in de staat. hij wil het gevang zo te zeggen voeden, daarom gaat hij uit vrije wil in het gevang. Ik vraag het u in gemoede, bestaat er een hogere vrijheid dan deze uit vrije wil in het gevang te gaan? En een grotere? Komt tegen 10 cent of 20 centimes in mijn tent en laat ons samen de Heer loven. Militairen en kinderen loven voor halve prijs.' En de clown roffelde allemachtig op de trom.

De professoren aan katholieke, liberale en protestantse hogescholen zegden hetzelfde in meer obscure terminologie. Het voorbeeld kon in directe samenhang met Kants categorische imperatief worden gebracht. 'Handel zó dat het het maximum van uw willen tegelijk als principie van een algemene wetgeving zou kunnen gelden'. Men kon geen betere toepassing vinden dan de wiltot-het-gevang. Want zegden de professoren, wanneer men eens van de hypothese uitgaat: het gevang = het a en amen ener algemene wetgeving, zo zal men door middel van dit speciaal geval het algemeen probleem opvolgend, spoedig herkennen dat deze hypothese feitelijk een ethisch axioom

is, dat het zelfs door zulke primitieve mensen als in casu nr 200, *onbenust* als richtsnoer van hun handelen wordt opgenomen. Een natuurlijke wet, een ethisch axioom. Zo komen wij tot een volledig-nieuw-stellen van het ethisch fenomeen. Het gevang is het axiomatisch middelpunt aller ethiek. Daar het leven van de mensen in de staat van ethische oorzaak is, - of psychoanalytisch van ethisch-erotische oorzaak, - is het gevang de hechtste stut van ons statelijk leven.

De Hegelianen waren elke dag bezopen, zo aangenaam verraste hen het geval. Hun redelijke-wereldorde-systeem was met een slag lapidarisch bewezen. Het gevang was een redelijke instelling zoals alle andere. De wereld was gemaakt naar redelijke orde. Kijk eens: wanneer er nu eens geen gevang was en de heer 200 wou in het gevang, dat zou tegen de rede zijn. Dit was een glorie-tijdperk voor de filosofen.

Nr 200 was binnen een korte tijdsperiode een beroemd man geworden. Als sociaal en filosofisch bewijsstuk werd hem veel geld aangeboden. Dit echter weigerde hij, daar het hem van geen nut kon zijn. Voor geen geld van de wereld zou hij zijn magere gevangenis-kost, met anti-erotische pigmenten, hebben geruild tegen een volledig diner. En klederen had hij weinig nodig. Op de exhibities vertoonde hij zich wit-rood. Het was hem zeer onaangenaam dat het hem niet was toegestaan zich aldus gekleed naar huis te begeven. Eindelijk zette hij het bij de paap-impresario door dat deze een foorwagen, in de aard van een gevang gebouwd, voor nr 200 aanschafte. De verdiensten equilibreerden gemakkelijk deze zware bedrijfsvergrotingspost. Toen beleefde nr 200 zijn gelukkigste tijd. Onnodig te zeggen dat deze eenvoudige man, die zijn gevangenis boven een schoon hotel, zijn gevangenis-

kost boven een diner van af hors-d'oeuvre tot crêpe Mikado verkoos, grote indruk in het land en in de vreemde maakte. Deze beroemde man kon alle uiterlijk genot bezitten, weigerde deze weelde en staafe zo de thesen van de intelligibele en zedelijke vrijheid. De resultaten waren groots: volksmensen werden te allen kant gelycht. Anderen waren zo te zeggen verplicht in het gevang te gaan om het volk te bewijzen dat ook hun vrijheidsbegrip op zedelijke basis rustte. De gevangenispoorten stonden wijdopen: de volksopruiers waren verplicht goedschiks of kwaadschiks de conclusie uit de les van nr 200 te trekken. Communisten, anarchisten en nihilisten verdwenen bij dozijnen in het gevang. Nooit stond het vorstenhuis zo op fundamente van hechte burgertrouw als thans. De godsdienst bloeide: vele missen werden gelezen voor de zielerust, geboorte en afdrijven. De verscheidene kerken zagen weldra de noodzakelijkheid in zich het monopolie van fabricatie en verkoop van alle godsdienstobjecten te verzekeren, om te verhinderen dat onbeschaamde handelaars daarmee zouden woekeren. Men zag nieuwe schilden: Rooms-katholieke-kaarsenfabriek; inleidende cursus over de intelligibele vrijheid, - meisjesafdeling - door Dominee...; 'de leer van de intelligibele vrijheid volgens het protestants geloof en de nationaal-duitse filosofie van Kant tot Hegel, uitgegeven ten behoeve van het volk en de militairen door de Pruisische staat'. De koning had de hand weten te leggen op een zeer bevredigend monopolie: de postkaartuitgave van nr 200 in zijn verscheidene extatische toestanden; in zwemkostuum, in de foorwagen enz. Deze verkoop vormde de voornaamste post van zijn privaat inkomen. De redemptoristen waren er om het gewone volk te onderrichten; de jezuïeten bewogen zich

in betere sferen; zelfs onder de slimsten is er nog een dommer dan de andere. De begrippen van paap, officier en staatsbeambte vervingen zelfs bij het gewone volk de vroegere betekenis van het woord millionair. De paap-impresario vooral was een kapitaal man geworden. Maar ook deze gelukkige tijd voor de mensheid ging voorbij. Het is nu eenmaal zo dat op onze aardkloot het goede in voortdurende strijd met het boze - of om het religieus te zeggen, met *den* boze, - staat en meermaals schijnbaar overwonnen wordt. Dit zijn de beproevingen van Hiob en als Hiob die overwint krijgt hij het dubbele aantal koeien, ezelinnen en kamelelen. God de Vader is een practisch man en hij weet waarmee hij de mensen een plezier kan doen. Dit heeft de schrijver van het boek van Hiob zeer juist opgemerkt. De boze begon zijn onheilswerk daarmee het brein van nr 200 te benevelen. Nr 200 dacht, gehoor gevend aan de stem van de boze: - dat alles is goed en wel, maar ten slotte toch een ellendige comedie. Deze foorwagen is feitelijk een ellendige simulacre van een echt gevang. En alles wat ik doe is slechts ellendige na-aperij. Ik heb goed mijn best te doen mij daarover weg te denken, mijn verlangen naar een echt gevang is sterker dan ooit. Dit is slechts surrogaat.

- Dit zette hij het paap-impresario uiteen en dat hij onvoorwaardelijk in het gevang wou. Zo iets beviel de paap niet. 'Wij hebben u nog te zeer nodig, jong mens, het volk is nog niet bekeerd van zijn dwaalleren. Wij moeten u nog tonen op vele jaarmarkten en kermissen. Wilt gij ons nu in de steek laten? Zijt tevreden met uw foorwagen-gevang. In een echt gevang kunnen wij u niet onderbrengen. Het zou gelijk staan met een vruchtbaar bewijs steriliseren of het door God gezonden mirakel weigeren. Wij zijn

de ontginners van de door God gezonden mirakels. Wij zijn de gouddelvers naar de zielen van de mensen.'

Zo werd nr 200 afgewezen. Waarvan de boze gebruik maakte om de arme galeiboef nog meer op te ruïen.

Toen gebeurde het verschrikkelijke. De paap stond weer op de estrade van zijn tent en orakelde:

'Laat nr 200 buiten komen dat het volk aanschouwt deze man, die buiten het gevang niet leven kan'.

Dat was de fatale zin. Bliksemsnel sprong nr 200 op de paap toe en stak hem een vlijmend mes tot het hecht in volle borst. 'Zo is't', zei nr 200 vol overtuiging en hij stak het mes, bewijs van zijn misdaad, zorgvuldig door zijn gestreepte vest, want ge kon nooit weten, misschien meenden de rechters wel eens dat er geen bewijzen van schuld bestonden. 'Daar deze paap mij niet goedschiks in het gevang zendt, daar hij enkel grote woorden spreekt over mijn wil-tot-het-gevang, ben ik wel verplicht mijn toevlucht te nemen tot afdoende maatregelen om mijn ideaal te realiseren.'

De paap was neergeploft tegen het schild *militairen halve prijs*, zodat het schild over de paap was gevallen. De dode paap en het schild vormden een akelig stilleven. Hij hield het schild omklemd, gelijk schipbreukelingen een kruiswrak. Het was zo: 'Ziet, ik ben altijd goed voor de militairen geweest. Bewijs mij nu ook de militaire eer'. Plots rolde hij, met het schild, onder de verbaasde menigte. Een grijsaard opperde: 'Dat heeft deze zeer eerwaarde pater wis en zeker ook niet verwacht.'

Merkwaardig: nr 200 werd niet onmiddellijk aangehouden. Hij was een zo beroemd man geworden en de stut van de staat, dat gewone schabletters zich aan hem niet waag-

den te vergrijpen. Hij slenterde de ganze avond de kermis langs. Om de aandacht te wekken, voelde hij zich verplicht de dode paap in een massacre-des-innocents-kraam te brengen. Hij vermaakte zich wel twee uur daarmee de paap met ballen te bewerpen en te laten bewerpen. Om middernacht was hij nog niet aangehouden. Hij was verplicht zich bij de politie aan te melden. De politiecommissaris deed buitengewoon beleefd, bood nr 200 een sigaar met bandje, waarop nr 200 afgebeeld stond, aan, maar zegde dat hij het toch niet op zich kon nemen hem in te rekenen. Hij kon begrijpen: de wil-tot-het-gevang van nr 200 was wereldberoemd. Doch zelfs nu, na de moord, kon hij nr 200 dit genoeg niet doen. Hij had instructies: nr 200 moest maar terug naar zijn foorwagen.

Tot het nieuws de koning, de bisschoppen en de rechters bereikte. Deze hooggeletterde mannen begrepen dadelijk de toestand. Nr 200 had ze geholpen de echte staat te bouwen. Nr 200 kwam ertoe verraad te plegen: hij had deze staat de doodsteek gegeven. Zijn wil-tot-het-gevang was uitstekend; die kon men gebruiken. Maar in een echt gevang verloor nr 200 al zijn waarde ter overtuiging van de gemeente. De rechters waren verplicht hem te veroordelen. De reclame hield op. Zeker de mogelijkheid bestond hem vrij te spreken en hem weer het volk te tonen; zijn misdaad zelf als een nieuw argument op te nemen. Het moest echter eenieder duidelijk zijn dat het volk op die manège niet zou ingaan. Heel de grootscheepse exploitatie van het geval zonk ineen. Reeds werden oproerige stemmen hoorbaar: ja, waarom had men nr 200, wanneer hij het wenste, niet in het gevang ondergebracht, in plaats van die aperij met die papentent? - Een aartsbisschop, beroemd Thomist, die zich

vooral had doen gelden door de rooms-katholieke exploitatie van het geval door zijn regering tegenover de Pruisisch-protestantse te verdedigen, - (de Pruisen hadden deze zuiver religieuze zaak machiavellistisch ten voordele van hun staatstheodicee uitgebuit en bijgevolg alle morele basis ondermijnd, - wat natuurlijk in de katholieke landen onder invloed van Aquino redivivus het geval niet was) - deze aartsbisschop maakte zeer klaar, - de klare bewijsvoering van een bijna tachtigjarige grijsaard, - het proces, le cas pendable van nr 200. Nr 200 was de oorzaak van een dreigend oproer. Door het feit dat hij, die eerst de hechtste stut van de staat en van de moraal was geweest, nu zelf zijn kleine Anti-christ speelde, had hij ze, - koning, bisschoppen en rechters die voor het gemene volk de symbolen van staat en moraal zijn, - in een grotesk licht geplaatst. Hier was geen wikken en wegen van node. Cas pendable. Slechts het doodvonnis kon misschien het oproer remmen. Want een sterker mirakel als dat van nr 200 lag niet voor de hand. Van inschaduw-stellen kon dus geen spraak zijn, zelfs niet als ze er een arme drommel voor wonden een gezin van 14 personen plus het dienstmeisje te lustmoorden. Klaar en duidelijk: nr 200 was en bleef het mirakel.

Nr 200 had steeds de exploitatie van zijn geval hen - de wijze staatslieden en goede kerkvoogden - in de hand gelaten. Nu liep deze man, samen met zijn miraculeus geval, naar de tegenpartij over. Stel u voor, heren rechters, dat een rijke veebezitter uit de Argentijnse pampa's zijn vee ter beschikking van Liebig stelt. Plots breekt hij zijn contract en loopt naar de concurrerende firma over. Dit is voor deze firma's een kwestie van leven of dood. Maar het geval van nr 200 is duizendmaal erger, omdat onze firma heet: godsdienst, moraal, staat en Co. Wij

kunnen niet streng genoeg oordelen; moge ons vonnis een dijk wezen tegen de was-sende stroom van immoraliteit. In elk geval: één wet dient onmiddellijk bekend gemaakt: de doodstraf terug van kracht.

Ondertussen zat nr 200 in voorarrest. Onnodig zijn geluk te beschrijven. Het had slechts één schaduwzijde. Hij dacht: als de rechters nu maar niet in het hoofd komt mij niet levenslang te veroordelen. Word ik nog eens in mijn leven op vrije voeten gesteld, dan ben ik verplicht nog een moord te begaan om mijn goed recht te doen zegevier-en. Nr 200 had nog geen flauw begrip van wat men met hem voor had. Tot eens de cipier zei: 'Ge kunt er van verzekerd zijn, hou uw kop vast, want ge krijgt het koppeke'. - 'Uitstekend', antwoordde nr 200, 't koppeke dat betekent in ons land levenslang.' - 'Mis, het koppeke is weer het koppeke. De koning verleent geen gratie meer.' - 'Dat vind ik een beetje sterk', deed nr 200 en hij verzonk in gedachte. 'En zeggen dat de koning mij vroeger in speciale audiëntie heeft ontvangen. En dat ik een kwart-uur met de kinderen gevang heb gespeeld. De kroonprins speelde garde-chiourme. Hij deed het heel goed. Ik wenste hem proficiat. Zijn koninklijke hoogheid kan altijd zijn kost verdienen, zei ik. En dat heb ik staande gehouden tegenover socialisten die beweren dat koningen en prinsen voor niks goed zijn. Ik zei: zolang ik leef zal er een gevang moeten bestaan en de kroonprins is de beste garde-chiourme die ge u denken kunt. Nu laat de koning mij in de steek. Dat is niet schoon. Neen dat staat onze ridderlijke vorst niet schoon'. Maar au fond behield nr 200 goede moed. Zijn toestand was echter veel erger dan hij zich dacht. 'Exemplaire straf om de revolutie in te dammen' luidde de parole. Daar was niks aan te doen. Zo maakte de

justitie met nr 200 ook kort proces. Een zwakke verdediging. Zelfs nr 200 merkte dat op. 'Flauwe bouillon, Mr de advocaat.' Waarop de verdediger: 'Aan uw geval is niets te verdedigen nr 200. Uw misdaad laat zich slechts met deze van Judas vergelijken. Judas had feitelijk, gerechtelijk gesproken, slechts 'n arme sloeber verraden. Maar gij hebt het ganse land verraden: kerk, vorst en staat.' Het verdict stond vast: doodstraf zonder genade. Nr 200 verloor zijn geduld. Dat spelleke had nu lang genoeg geduurd. De zaak was toch heel eenvoudig. Iedereen draaide rond de pot. Hij wou zijn recht en daarom had hij de paap gedood. Vroeger hadden ze hem veel lof toegezwaaid en toen wilde hij precies hetzelfde als nu. Het was niet serieus wat ze deden. 'Nee, mijnheren gezworenen en rechters, dat is geen rechtspraak meer. Het recht is hier een maagd die verkracht wordt.'

Om deze pornografische uitdrukking werd nr 200 26 fr. boet geadministreerd.

- Die 26 fr. wil ik gaarne betalen', zei nr 200 nog, 'maar laat de doodstraf uitblijven'. Dat hielp alles niets.

Toen verscheen de biechtvader. Hij sprak volgender mate:

'Nr 200 en mijn beste broeder Eugene. Ik weet het: gij hebt veel misdaan in uw leven. Maar het goede door u volbracht wordt hierboven niet vergeten. Daar staat alles zo te zeggen in grote boeken opgeschreven.'

'Waar is dat hierboven?'

'Dààr', wees de biechtvader door de tralies naar de hemel. 'Niks te maken', zei nr 200, 'daar zijn geen tralies. Dààr wil ik niet wonen.'

'Iedereen leeft er naar zijn wens, maar de wens worden er gelouderd.'

'Dat zei die andere pastoor ook en daarom zou ik in een foorwagen moeten leven in

plaats van in een echt gevang. Nee, met deze foorwagenshemel kan ik niets aanvangen.'

Dan de biechtvader voort:

'Hierboven staat alles in grote boeken opgeschreven. Er is een boek crediet van de ziel en een boek debet van de ziel. En als de ziel in de hemel komt, wordt de balans gemaakt. Diegenen die batig saldo hebben, blijven in de hemel. Diegenen die tot over hun oren in de schuld zitten, gaan naar de hel. Gij kunt vertrouwen in uw credietboek. Zeker staat er ook veel op uw debet. Daarom maken wij samen een korte historiek van uw leven. Er staat eerst en vooral een grote misdaad: smokkelen met manslag op uw debet. De manslag nog daargelaten, dat kan een malheur geweest zijn. Maar het smokkelen, d.i. diefstal tegenover de staat, is een groot zwart punt tegen u. Diefstal ten nadele van de staat is, na diefstal ten nadele van de kerk, het ergste geval van oneerlijkheid. Maar later, toen gij uit het gevang kwaamt, heeft een hemelse genade u zeker getroffen, zodat gij gedurende jaren een groots werk hebt volbracht, waardoor gij kerk, vorst en staat, zonder dat u dit bewust was, grote hulp hebt verleend. Ik bedoel hiermee uw wil-tot-gevang, deze grote daad uit uw leven, een groots voorbeeld dat het volk van zijn dwaalspoor wist te keren. Ook dit staat daarboven aangeschreven. Met gulden letters in uw credietboek. Deze post zal de doorslag geven te uwen voordele bij het afsluiten uwer levensbalans. Dat zult ge binnen enkele uren zelf kunnen constateren. Daarom wees vol hoop in de toekomst.

Vervolgen wij de historiek van uw leven, dan zien wij hoe plotseling de geest van de boze weer van uw ziel bezit neemt en u daartoe brengt in opstand te komen tegen het gezag. Hij bedient zich van u om het gezag

HET GEVANG IN DE HEMEL

belachelijk te maken, zodat wij reeds zien hoe daarna de wanschapenheden van het ongeloof hunne driften bot vieren. Dit is de vrucht van uw verschrikkelijke daad. Uw straf is verdiend. Kon men iemand tweemaal koppeken-afslaan, het ware zelfs niet te veel. Maar doordat ge de doodstraf met liefde op u neemt, kunt gij u van dit vergrijp vrij kopen. Gij kunt, - weze het dan ook slechts stille - blijken geven van uw genoeg om, ter eerherstelling van kerk, vorst en staat in de dood te gaan. Moest gij het zover brengen op het schavot te zeggen 'dat heb ik verdiend' - en zoveel verwacht ik van uw christelijke manmoedigheid, - dan kunt ge op een schoon plaatske in de hemel rekenen. Indien ge mij plechtig belooft dit uit te roepen, dan schrijf ik u dadelijk een cheque op een fauteuil in de hemel. Hier hebt ge mijn chequeboek. Ziet ge: *Administratie van hemel en hel* naaml. vennootschap. Directeur: God de Vader. Hebt ge zo'n cheque van mij, dan kan u hiernamaals niets passeren.' 'Ik wil geen fauteuil. Ik wil een gevang in de hemel', zei nr 200 eenvoudig en vastberaden.

'Een gevang in de hemel kunt ge ook hebben. Wij leveren alles. Ge moet u de hemel voorstellen als een heel groot magazijn. Het magazijn Wertheim te Berlijn heeft het reeds zover gebracht witte olifanten te leveren. Maar de hemel is een veel groter magazijn. De hemel is groter als de aarde en deze oppervlakte is zo te zeggen één magazijn. Daar verkoopt men alles. Ook een gevang kunt ge hebben als het u plezier doet. Met deze bon.'

'Laat ze komen.'

'Halt! eerst plechtig beloven dat gij op het schavot zult zeggen: 'Dat heb ik verdiend'.

'Dat kan ik niet beloven.'

'Dan krijgt ge geen gevang in de hemel.' En

de paap deed of hij wou heengaan, zonder de absolutie te geven. Het effect bleef niet uit.

'He là-bas', riep nr 200, bang dat hij de kans had verkeken een gevang in de hemel te krijgen, 'he là-bas niet zo rap, eerwaarde vader. Laat me toch eens tijd te prakkezeren. Ik zal dat zeggen. Van eigen dat. Dat belooft ik.'

'A la bonheur.' De paap haalde zijn chequeboek te voorschijn en schreef de fysisch-metafysische bon.

HEMEL EN HEL

Naaml. Vennootschap

Kapitaal: X00,000,000

Sociale zetel: *Hemel* Administratie:

Directeur: *God de Vader*

BON NR.....

GOED VOOR

EEN (1) GEVANG IN DE HEMEL

Afleverbaar: aan drager dezès

Gevang van..., de 25 Augusti...

De procurist,

Paulus-Franciscus Joostenius, gevangenis-aalmoezenier.

Vol vertrouwen in de toekomst besteeg nr 200 het schavot. Er was voor een grote menigte gezorgd. De menigte bleek opstandig. Daar hadden de bazen nu dit arm nr 200 toe gebracht. Zij hadden hem geëxploiteerd. Er was veel sympathie voor hem.

Toen de scherprechter nr 200 op de guillotine plaatste, zei 200 die de ernst van de situatie begreep: 'Een klein momentje, a.u.b.' - Hij wendde zich tot de menigte en riep: 'Ik heb het verdiend!'

Hij zag de menigte stom van verbazing staan. 'O daar moet ik nog een woordje bij-

voegen, zo niet verspeel ik mijn gevang in de hemel'. En hij riep luide:

'Ik heb het verdiend, het gevang in de hemel!'

De rechter greep hem bij de schabbernak. De aalmoezenier had hem een teken gegeven. Dit nr 200 moest een schone daad steeds verkerven door een stommiteit.

Toen nr 200 intuïtief de nabijheid van de bijl besepte, probeerde hij nog een teken te geven. Hij wees naar zijn voeten: dààr moeten feitelijk de ijzers liggen.

Toen de bijl viel, dacht nr 200: dat is een gerechtelijke dwaling.

Ze hebben het beest dat in ons
huisde weggejaagd,
zodat we nu levenloos moeten
toezien

hoe in deze welvaartsstaat de harten
slaan op het ritme van de haat,
hoe alle deuren worden gegrendeld,
hoe onze oren worden gestopt.

En wij, gelovig en geduldig,
hunkeren ons lam en knikken maar
en slikken maar.

Ze hebben het beest dat in ons
huisde weggejaagd,
ze hebben ons in bunkerhuizen
opgesloten
en zoveel lieve leugens verteld.

(Marcel Van Maele)

Voetnoten bij het anarchistische individualisme

In de coulissen van het gedwongen samenleven lijken identiteiten wel op pasklare kostuums, die men zich het ene moment aantrekt, maar die, naargelang de grillen van het conformisme, ook weer snel en zonder sporen achter te laten uitgetrokken kunnen worden. Je *wordt* het ene of het andere; d.w.z. je neemt het script over dat bij deze of een andere *pose* past en speelt je rol naar behoren tot de weg van de minste weerstand je uitnodigt van kostuum te wisselen.

De opbouw en onophoudelijke uitwerking van je individualiteit staat helemaal haaks op deze identiteitsboetiek. Ieder van ons staat in voortdurende wisselwerking met een unieke configuratie van invloeden. Deze ervaringen vinden hun afdruk in onze eveneens unieke persoonlijkheid en vormen zo ons wereldbeeld en ons zelfbeeld. Maar, vermits zowel persoonlijkheid als ervaring aan voortdurende verandering onderhevig zijn, kunnen geen van beide in een vaste identiteit gegoten worden. Dat neemt niet weg dat we onszelf beschrijven of verwoorden en dat we ons positioneren ten opzichte van de buitenwereld, de anderen en onszelf. Maar deze beschrijvingen blijven open verzamelingen, op straffe van zelfbeperking en dogmatisme (die verstarrende breuk tussen onze opvattingen en onze ervaringen).

De identiteitskwesitie treedt in al haar dubbelzinnigheid naar voren wanneer we het anarchistische individualisme onder de loep nemen. In dat geval ligt er immers een carnavalskostuum op tafel: een -isme, maar dan eentje dat beweert enkel jou te passen. Een lege doos ook, die eenieder die een script ver-

wachtte, van een kale reis doet terugkeren, want de inhoud, die ben je zelf en niemand anders kan die voor jou bepalen. De manier waarop jouw ervaring inwerkt op jouw persoonlijkheid vormt de veranderlijke inhoud van deze vorm. Max Stirner drukte deze idee uit in de bekende formule: 'Ik heb mijn zaak op niets (op mijzelf) gesteld'. Het individualisme roept je op om... jezelf te zijn; dat zelf dat je eigenlijk al bent en dat (voor) iedereen weer anders is.

En toch zou het ons niet mogen verbazen dat ook deze identiteitsloze identiteit, dit *patchwork* van de individualiteit, vaak tot identitaire confectie herleid werd. Ook het gezagsondermijnende individualisme is bij momenten herleid geweest tot een script met inhoud; tot een pasklaar pak dat de drager naar zijn hand zette. Op die manier werd ook het individualisme een *roeping* iets anders te worden dan wat men reeds was; een ideaal dat vanachter de coulissen je tekst souffleerde.

We laten enkele van die vermeende kenmerken van 'de individualist' defileren en stellen vervolgens de hamvraag: wat blijft er nog over nadat we de verschillende handleidingen tot het individualisme aan de tongen van het vuur overgeleverd hebben?

HET INDIVIDU: HET STERKE

“...wij denken niet dat het mogelijk is om zich te bevestigen zonder sterk te zijn”

Victor Serge

De individualist - de échte, de prototypische - bestijgt het toneel en de karaktertrek die ons onmiddellijk in het oog springt, is zijn kracht, zijn sterkte. De maalstroom van de werkelijkheid, die ons voortdurend naar het leven staat en uitdaagt, weerstaat hij met al zijn kracht, als was hij zelf het oog van de storm. Daar waar alle anderen onderdak en kracht zoeken in de vereniging, verkiest hij heldhaftig een persoonlijke krachtmeting met de ‘goden’.

Vanwaar die karaktertrek en niet één van de vele andere? Als het individualisme oproept om jezelf te zijn, waarom zou de ene eigenschap van jezelf dan voorrang krijgen op een andere (*in casu* je sterkte op je zwakte)? Misschien begrijpen we sterkte wel in een veel te enge en te letterlijke zin en bestaat de kracht van het individu er net in om zichzelf en dus al zijn eigenschappen te doen gelden. De ene keer bevestigt het zich als fysieke of mentale kracht, de andere keer als zorg en nog een andere keer als zwakte. Maar in al deze vormen, in dat lappendeken van haar persoonlijkheid, klinkt zijzelf door en draagt zij deze houding met bewustzijn uit. Meer nog, of met meer duidelijkheid: die uiteenlopende houdingen zijn uitlopers van een bewuste houding tot zichzelf en de anderen en botsen bijgevolg vaak met de maatschappelijke geplogendheden. Daar waar de kudde zich sterk maakt, kan hij zacht en teder zijn en waar de kudde zich in zwakte en lafheid wentelt, vindt hij misschien net zijn kracht. De sterkte wordt dan de moed om met de stroom mee of tegen de stroom in je eigenschappen te bevestigen... Als sterkte of als zwakte.

Het onderscheid is subtiel, maar wezenlijk: het is het verschil tussen de sterkte die nodig is om onze uiteenlopende eigenschappen te

bevestigen - en de sterkte als één van die eigenschappen op een gegeven moment. Raken we daar niet de kern van het individualisme - de weigering om herleid te worden en zichzelf te herleiden tot één of enkele eigenschappen (kracht, zwakte, overtuiging, ideaal, fysieke eigenschap...)? En vraagt deze weigering, dit nee dat tegelijkertijd een ja is aan jezelf, geen moed en kracht?

HET INDIVIDU: HET ONAFHANKELIJK

“Het is de kunst van het alleen gaan -
Als buitenstaander - Het volstaat te
durven!”

Zo d’Axa

Misschien zijn we iets te snel overgegaan tot deze karakterschets en laat de afstand die eigen is aan het publiek ons wel toe een-en-ander af te leiden uit het decor. Inderdaad: de protagonist kent geen tegenspelers of medespelers; hij gaat alleen en staat alleen, zonder eenzaam of verlaten te zijn. Hij is zichzelf genoeg. Bij elke gelegenheid rukt hij zich los uit de gezelligheid en als hij er de kans toe kreeg, scheurde hij het schilderachtige decor aan stukken, om zich ook van zijn omgeving te bevrijden. De individualist - de échte, de prototypische - is een *einzelgänger*.

Hoe komt deze karaktertrek zozeer aan de oppervlakte drijven? En hoe verhoudt deze trek zich dan tot de eventuele eigenschap van - socialiteit? De beweging van de autoriteit voltrekt zich volgens de individualist doorheen opeenvolgende vervreemdingen van haar eigen persoonlijkheid. De gangmakers van deze vervreemding zijn de verschillende sociale opvoedingsformaties: de familie, de school, de werkplaats, de gevangenis, de instelling, de gemeenschap, de samenleving... De bevrijding van de individuen kan bijgevolg niet volledig bereikt worden door een afrekening met de chefs van deze uiteenlopende formaties (de vaders, de leraren, de priesters, de leiders...) maar

moet uiteindelijk ook deze sociale constructies zelf ondermijnen. Voor de individualist hebben de vrije school of de vrije samenleving niet noodzakelijk iets voor op hun autoritaire varianten, vermits de doelstelling van bvb. de school en de samenleving onveranderd blijft: het kneden en vormen van individuen naar een ideaalbeeld. Na het uitschakelen van de meesters garandeert niets ons dat de slavenmentaliteit deze sociale fabrieken niet in zelfbeheer zal nemen. Dan worden we allemaal sous-chefs in dienst van een onwurgbaar idee (de opvoeding, de samenleving).

De bevrijding is dus de weg die zich afzet tegen de uitwendige vormen van bepaling (de autoriteit én de gehoorzaamheid; de normen, waarden en opvattingen; de sociale omgeving; het milieu, de *scene*) en die, in positieve zin, een traject aftast van zelfbewustwording en zelfontplooiing.

En deze ontplooiing kan onder andere een - sociale vorm aannemen. In de vrije vereniging met anderen vermenigvuldigt het individu zijn kennis en kracht en vindt het de vreugde van het samenzijn, het delen en het liefhebben. Maar ten allen tijde kan die vereniging opgebroken worden als ze een te hoge tol eist van de personen die er deel van uitmaken.

Ondanks deze belangrijke rehabilitatie van de socialiteit als ontwikkelingspool, wordt het sociale in de individualistische *regel* toch eerder beschouwd als een 'noodzakelijk kwaad'; een onoverkomelijk compromis ten aanzien van zichzelf, eerder dan één van de mogelijke voedingsbodems voor de individualiteit. We lijken wel opnieuw vast te lopen in dezelfde doolhof. Ook hier lijkt de onafhankelijkheid die nodig is om een zekere vrijheid te veroveren ten aanzien van sociale mechanismen zich op te werpen als een overheersende eigenschap. Terwijl die onafhankelijkheid de voorwaarden zou kunnen scheppen voor een zelfbevestiging die - waarom ook niet? - zich ook via de vereniging met anderen zou kunnen realiseren.

HET INDIVIDU VAN DE DAAD

Aan het voorgaande kunnen we enkele kanttekeningen toevoegen. Een logisch en praktisch gevolg van deze opvattingen is dat het individu enkel verantwoordelijk verschuldigd is aan zichzelf en aan individuen met wie hij eventuele engagementen aanging. De geschiedenis heeft steeds individuen gekend, die, tegen de stroom van de gehoorzaamheid in, op eigen initiatief tot daden overgingen. Die persoonlijkheden worden doorgaans te boek gesteld als de onverantwoordelijken, de dwazen, de provocateurs of (een enkele keer en met hetzelfde resultaat)... de martelaren. De Van der Lubbes, de Bonnots, de Ravachols... losgeslagen enkelingen die de oogst wilden binnenhalen vooraleer de vruchten rijp waren. Vanuit een individualistische optiek drukt de handeling die tegen de maatschappelijke geplogendheden ingaat (ook die van de klasse, de strategie, de opportuniteit e.d.) ongetwijfeld *eigenheid* uit. Maar omgekeerd is het niet zo dat de individuele daad de enige uitdrukkingsvorm is van de eigenheid of van een perspectief dat bevrijdend is voor de individuen. Hier toont de geschiedenis hoe het individualisme ook in de praktijk herleid werd tot één bepaalde handelingsvorm (de individuele daad), terwijl deze keuze helemaal niet uitsluitend aan de individualistische milieus toebehoorde. Een gelijkaardig probleem doet zich voor bij een hele lichterij auteurs, die de individualistische praktijk willen verbloemen door het enkel te hebben over de strategie van de voorbeeldelijkheid en het educationisme (het hier-en-nu realiseren van vrije relaties in communes etc.). Het anarchistische individualisme geeft geen sluitende pistes aan voor de praktijk. Het is integendeel de voortdurende uitnodiging om door zelfbevraging en kritische analyse van de realiteit tot de ontwikkeling van een brede en inclusieve individualiteit te komen. Een individualiteit die zich bijna vanzelfsprekend

bemoet met de sociale bijenkorf en van die opschudding een project maakt.

HET INDIVIDU: HET ABSOLUTE

Wie moet ik boven alles liefhebben?

Mijn rede, mijn vrijheid, mijn innerlijke harmonie en mijn geluk, want dit zijn de andere namen voor mijn God.

Han Ryner

De onafhankelijkheid en de kracht als vooropgestelde eigenschappen van het 'ware' individu moeten, net als zovele andere vooropgestelde idealen, uitmonden in een onverbiddelijkheid ten aanzien van het individu uit vlees en bloed. De voorbeeldelijkheid van het ideaal *moet* leiden tot een hardheid tegenover de onvolmaakte afspiegeling die wijzelf ervan zijn, *of* tot een hardheid tegenover degene die het ideaal niet nastreeft of er niet mee strookt.

In zijn doorgedreven vorm, komt het gevaar van een ingevuld individualisme pas écht aan de oppervlakte. In eerste instantie als een even onverbiddelijke als onmogelijke uitschakeling van elke mogelijke beïnvloeding en bepaling. De onafhankelijkheid die het individu toelaat in overeenkomst met zichzelf te handelen, kantelt hier om in een zelfgenoegzaamheid, die het individu loskoppelt van elke invloed. Die absolutistische en zelfs religieuze ambitie was gedoemd om uit te monden in een ethisch stoïcisme met de onverschilligheid van de wijze als enig mogelijk 'praktische' uitwerking. Een in onze optiek belangrijke consequentie hiervan was de complete terugtrekking uit en zelfs halstarrige ontkenning van de revolve en de opstand als een mogelijks betekenisvolle breuk met de vervreemding. In het beste geval betrok deze positie zich nog theoretisch op sociale kwesties (in de vorm van een radicaal ethisch pacifisme en een individuele burgerlijke ongehoorzaamheid à la Thoreau), maar in de praktijk stelde men zich tevreden met de afgekluisde

buit van de terugtrekking uit de samenleving. In het slechtste geval liep deze traditie uit op een ascetisch mysticisme dat het (abstracte) individu tot goddelijke hoogten verhef. Voorbeelden hiervan zijn de eerder aangehaalde Han Ryner en zijn stoïcijnse mysticisme en iemand als Dora Marsden, die, na een leven van strijd, het godsbegrip opnieuw omarmde als de hoogste verwezenlijking van het individu.

HET INDIVIDU: HET MEESTERLIJKE

Uiteindelijk zijn er slechts twee partijen, die van de wolven en die van de bonden - eeuwige vijanden van elkaar.

Zo d'Axa

Daar waar het met idealen aangedikte en ingevulde individualisme zich niet terugtrekt in de bossen of de mystieke sferen, zijn we er niet noodzakelijk beter aan toe. Daar wordt de afstand tussen het feitelijke individu en het ideaal in het beste geval omschreven als een nog af te leggen weg, die door de opstand en de zelfontwikkeling tot wasdom kan komen. Maar in het slechtste geval wordt deze kloof tot een onoverkomelijke feitelijke verheven, al dan niet met een lamarckiaans of zelfs sociaal-darwinistisch tintje. Er blijven dan twee soorten mensen over: de spreekwoordelijke wolven en honden van Zo d'Axa, de minder spreekwoordelijke slaven door overerving en de individuen van Victor Serge en, ten slotte, in het crypto-fascistoïde universum van Nietzsche, het herenras en het slavenras. De ene groep beschikt hier (om uiteenlopende redenen: historisch, sociaal, biologisch, psychologisch) over het profiel van het sterke individu, terwijl de andere groep daar op een deterministische wijze van verstoken is. De enige zinvolle dimensie voor de sociale praktijk bestaat hier in een afzijdige houding, die meer of minder neigt naar het eerder behandelde stoïcisme, of in de bewuste uitoefening van het meesterschap over de slaven - in de assumptie van zijn roeping 'meester' te

zijn. Hier valt de laatste zweem van anti-autoritarisme, van het bewustzijn dat de eigenheid zowel de heerschappij als de slavernij uitsluit, weg om plaats te maken voor een 'archisme' dat zich verschuilt achter de ongeremde zelfontplooiing.

HET INDIVIDU: HET ENIGE

Ik heb mijn zaak op niets gesteld.

Max Stirner

In flagrante tegenspraak met de stelregel van het individualisme (jezelf te zijn, je eigen zaak ter harte te nemen) zagen we hoe, doorheen de tijd, dat unieke ik toch versierd werd met allerlei algemene of noodzakelijke eigenschappen. Deze vooropgestelde eigenschappen en met name de *sterkte* en de *onafhankelijkheid*, slaan opnieuw een bres tussen wat we *hier-en-nu zijn* en wat we *zouden moeten worden* en zijn in dat opzicht niet zo verschillend van andere idealen, waartoe ik opgevoed en gekneed moet worden. We zagen dan ook hoe het doortrekken van die vooropgestelde scripts ons uiteindelijk weer *moet* opzadelen met meesters en knechten of met een dweepziek en wereldvreemd mysticisme.

Wat houden we nog over op het einde van de rit? Letterlijk niets. Enkel de richtlijn onze zaak op onszelf te stellen. Dat zelf dat voor iedereen weer iets anders is en dat geen andere vooronderstelling duldt dan zichzelf. Dat zelf ook dat uiterst tastbaar is (je lichaam, je sensaties, je gevoels- en gedachtenwereld) en tegelijkertijd voortdurend vervloeit en zonder ophouden aan verandering onderhevig is. Dat zelf dat ons, meer dan eender wat, eigen is en van waaruit we ons het andere (de wereld, de andere individuen) eigenmaken. Niets en tegelijkertijd alles dus. Een vorm waaraan alleen jijzelf inhoud kan geven, zonder verdere richtlijnen, maar ook zonder geboden en plichten. Maar wat ben ik dan? Een veranderlijke een-

heid, iets onnoembaars, waarrond sensaties, gedachten en emoties cirkelen. Een niets dat me toegang verleent tot de werkelijkheid in de vorm van mijn ervaring en in mijn vermogen om te handelen. Een niets dat op elk ogenblik voor handen is in de banale vormen van een aanraking, een gedachte, een opgevangen geluid, maar evengoed in de angst die door m'n lijf raast, in m'n twijfelende onzekerheid of in m'n trots en m'n momenten van genot. Even zovele verwijzingen naar wie of wat ik ben. Even zovele aanwijzingen waarop we doorgaans geen acht slaan of die te banaal geacht worden om iets wezenlijks over onszelf te kunnen zeggen.

Deze erkenning van wie ik hier-en-nu reeds ben, staat haaks op de onvolmaaktheid waarop elk ideaal ons noodzakelijk wijst. Hier val ik op elk moment reeds samen met mezelf; daar ben ik de flauwe afspiegeling, de hondse schaduw van mijn 'betere zelf'. Ten slotte is er nog de paradoxale ervaring dat - wat de psychologische realiteit betreft - de krachttoer van de *wil* doorgaans een slechte motor voor verandering is. Of we blijken er niet in te slagen het ideaal te belichamen en de zelfveroordeling volgt op de teleurstelling. Of we blijken een geschikte verpersoonlijking van het ideaal te zijn, maar het hoge vliegen wreekt zich vroeger of later in een steile val. Want elk ideaal is uiteindelijk te veeleisend voor diegene die het belichaamt. De ontkenning van wat we hier-en-nu zijn is onvruchtbare grond voor nieuwe kiemen. In een afsluitend *kwatrijn* klinkt dat als volgt:

*Mijn beter ik en ik
streden erop of eronder.
Mijn beter ik bezweek,
nu ben ik, goddank, zonder.*

(J. Goudsblom)

Willekeurige inventaris van redenen om je over te geven aan de vervreemding

Wablieft? Welke dwaasheid drijft me ertoe een lijst op te stellen van redenen om de strijd op te geven? Méér zelfs: de voordelen aan te halen die de *hangende voetjes* met zich meebrengen! Schaamteloze sofistiek! Kleinburgerlijke woordenkramerij!

Of misschien een leerrijke verkenning van de zee van onderwerping die zo gedurig tegen mijn weigering aanklotst. Van het waarom van m'n eigen overgave ook. Een uitdaging van de klassieke benaderingen van dezelfde kwestie, die het zonder ophouden hebben over de ellende van het bestaande. Iedereen die deze ellende met de glimlach ondergaat, wordt in deze opvattingen opgezadeld met een intentieproces: ze worden zonder uitzondering *bewuste kankkiezers* of in het omgekeerde, maar niet zo verschillende geval, *onbewuste onderdrukten*. Het eerste verdicht heeft op het tweede voor dat er ten minste geen missionarissenarbeid hoeft gedaan te worden: bewuste kankkiezers overtuigt men niet en evenmin ontzegt men hen a priori het vermogen andere keuzes te maken. Het tweede oordeel wordt geveld door rechters die deel hebben aan de ideologische openbaring. Het ontzegt de 'velen' elk bewustzijn en elke keuze en belast zichzelf met de missie de ellende, waarin 'de mensen' onbewust ondergedompeld zitten, zichtbaar te maken. Het procédé dat daarbij gebruikt wordt, doet er weinig toe: de toverstok van de opstand is niet minder ideologisch dan het volle gewicht van 'Das Kapital'.

Dat de waarheid zich in deze kwestie ergens in het midden bevindt, is geen reformistische plattitude. Doorheen de tijd is in mij de overtuiging gegroeid dat de revolte in zeker opzicht altijd metafysisch is. Niet in de zin

dat ze zich noodzakelijk vergriipt aan de onoverkomelijke grenzen van het bestaan (de veranderlijkheid en de vergankelijkheid) en daarmee religieus wordt, maar wel als een onophoudelijke aanvechting van onze geneigdheid tot en hang naar gewoonte, verenging en zekerheid. Die psychologische component van de autoritaire verhouding maakt dat de strijd tegen de autoriteit en de gehoorzaamheid een keuze is die op elk gegeven ogenblik gemaakt moet worden en nooit sluitende garanties kan vinden in uitwendige omstandigheden. Een moeilijk begaanbare weg dus, tegenover de rechtlijnige snelweg die voor ons uitgestippeld werd. Maar het landschap loont de moeite en bij gebrek aan aards of hemels paradijs hoeven we ons niet blind te staren op de horizon. Maar eerst alle goede redenen op een rijtje om de maatschappelijke trein te nemen.

* *de gemoedelijke zekerheid*

Ieder levend wezen en dus ook de mens wordt uitgedaagd door de voortdurende veranderingen in zijn omgeving. Deze uitdagingen kan men zien als evenveel verstoringen van een evenwichtige situatie (intern-geestelijk-lichamelijk, extern-sociaal-omgevingsgebonden). We reageren op deze veranderingen door aanpassing, waardoor we, in het gunstige geval een nieuw relatief evenwicht bereiken. Deze voortdurende veranderingen zijn onoverkomelijk: ze zijn de bouwstenen van het leven zelf. Een eenvoudig voorbeeld licht het voorgaande toe: een virus bedreigt je lichamelijke gezondheid, je lichaam reageert door een mobilisatie van je immuunsysteem en door de aanmaak van anti-stoffen; bij een volgende

aanval van een gelijkaardige ziektekiem herinnert je lichaam zich dit micro-organisme en worden de reeds aanwezige anti-stoffen sneller gemobiliseerd. Uit dit voorbeeld blijkt het belang van dergelijke uitdagingen en de aanpassing als antwoord erop: ze sterken ons immers tegen volgende aanvallen. Wanneer we tijdens een avondwandeling plots tegengehouden worden voor een identiteitscontrole gebeurt er iets gelijkaardigs: ons lichaam reageert met een stressreactie die het mobiliseert om te vechten of te vluchten. Onze uiteenlopende gedragingen zijn op dat moment aanpassingsstrategieën tegenover een plots gewijzigde situatie. We vechten (schelden, delen klappen uit...) of we vluchten (doen alsof onze neus bloedt, ondergaan, nemen de benen) en hervinden de fragiele rust die we ervoor genoten. Bij een volgende, gelijkaardige gebeurtenis hebben we de vorige ervaring en haar evaluatie voorhanden en kunnen we vasthouden aan de strategie of haar wijzigen.

Ondanks dit fundamentele, bijna levensstichtende, karakter van de verandering zijn we er toch toe geneigd vaste grond onder de voeten te houden. We proberen, op alle mogelijke manieren, om de vluchtigheid en de vloeibaarheid van het leven te doen stollen en in te dammen, ook al moeten hiervoor enorme offers worden geleverd. Vasthouden aan je hatelijke job om werkloosheid te voorkomen; zich vastklampen aan de sociale rollen uit vrees voor onverwachte scenario's; ondanks de tegenargumenten van de ervaring en de werkelijkheid een dogma of een overtuiging omhelzen; veelbelovers, meesters, profeten en messiassen aanklappen en hun gestolde wereldbeeld belijden; zich onvoorwaardelijk tegen vader-tje staat - de stuwdam van elke veranderlijkheid - aanschurken; zich vastklampen aan de schijnbare zekerheid van het verworven

recht; de zekere bevrediging van een verslaving opzoeken (en de erbij horende zekerheid van het gebrek veronachtzamen); de zekerheid van een vaste handelswijze... Iedereen kruist wel iets aan in dit lijstje van wanhopige vermijdingsstrategieën. En voor elk van deze punten leveren we iets van vrijheid in voor de min of meer doorzichtige schijn van zekerheid. In rekening genomen dat voortdurende verandering ook levensbedreigend kan zijn, is de hamvraag wellicht vooral waartoe of tot wie we onze toevlucht nemen om de nodige, maar nooit gegarandeerde zekerheid te bekomen.

** de plooi van de gewoonte*

Eén van de meest directe manieren waarop de zekerheid zich invoegt in de dagdagelijksheid van ons bestaan is de kristallisering van gedragingen en gedachten in gewoontes en patronen. Het betreft eigenlijk aanpassingsstrategieën die stevast en bijna automatisch gehanteerd worden, ongeacht de concrete situatie waarin ze worden toegepast. Doorgaans waren deze patronen en automatismen aanvankelijk succesvolle aanpassingsstrategieën in één situatie, maar werden ze op basis van dit eenmalige succes ten onrechte toegepast op andere situaties. Zo kan het voorbeeld van de identiteitscontrole hier opnieuw opgenomen worden: de vluchtstrategie kan één of meerdere keren het gepaste antwoord op de situatie blijken, maar een volgende keer kan een andere, meer offensieve houding vereist zijn. De gewoonte of het automatisme zou er voor kunnen zorgen dat we, zonder oog voor de nieuwe, veranderde situatie, toch blijven zweren bij een bepaalde vluchtstrategie. Het onderscheid met de hang naar zekerheid wordt hier duidelijk: dààr zochten we een uitbanning van de verandering buiten ons; hier realiseert die wens zich als een verstarring van ons vermo-

gen tot het beantwoorden van verandering. En tot dat eindresultaat moesten we wel komen. Omdat de veranderlijkheid onoverkomelijk is, reproduceren we de zekerheid op dat domein waar we haar wél mogelijk achten en wordt ze starre gewoonte en onwrikbaar denkbeeld. En die gewoonten en patronen kunnen een enorme greep krijgen op onze feitelijke handelingsmogelijkheden en er elke wendbaarheid aan ontnemen. De angst, de onderdanigheid, de agressie, de dominantie... kunnen als reactiepatronen zozeer verkleefd raken dat ze bijna onoverkomelijke eigenschappen van de persoonlijkheid lijken te zijn. Achter het gemak van elke gewoonte schuilt een mogelijke gevangenis en die gevangenissen beperken, net als die andere - de *ecbte* - ons denken, voelen en handelen.

** de afwachting en de hoop*

Als er ook in de sofa van de zekerheid en de gewoonte een veer scheef zit en het bewustzijn van een bepaalde armoede het pijnlijke hoofd opsteekt, is er nog steeds de aspirine van de afwachting en de hoop. Het lijden - het wankelen van de zekerheid en de aanvechtingen van de gewoonte door de verandering - moet ondergaan worden, niet omdat het leven nu eenmaal een pijnlijke *affaire* is, maar omdat er ons een verlossing wacht. Die verlossing neemt alle kleuren van de regenboog aan: een gelovig hierna-maals, een paradijs op aarde, een verlichting, een opstanding of een opstand. Volgens die ijle luchtspiegelingen zullen we allemaal baden in het stilstaande water van de onveranderlijkheid, maar tot die dag - de grote avond, de apocalyps - dragen we dit lijden met gelatenheid, als een historische roeping. In de aardse wachtkamer klinkt elke handeling als een vloek, die het komende heil van de andere zieken in diskrediet brengt. De

afwachting heeft dus een dubbele heilzame werking: ze ontslaat ons van het handelen én ze verdooft ons door de belofte op een pijnloze, verstilde en eeuwigdurende beloning. Bovendien maakt ze van elkeen die het wachten op Godot beu is een hemelbestormer en een provocateur, die terwille van de omvattende bevrijding en verlossing liever vroeger dan later uitgeschakeld wordt.

** de opgeschorte verantwoordelijkheid*

Naast de zekerheid, de gewoonte en - in geval van verveling - de luchtspiegeling van de hoop, hebben de voorgeschreven scripts nog een andere geruststellende werking. Ze bevatten een uitgebreide handleiding in de vorm van gedragsvoorschriften, rechten en plichten, welvoegelijkheidsregels, protocollen, maar ook van opvattingen, idealen en morele codes. Dit arsenaal maakt dat er niet teveel gestotterd hoeft te worden; dat er zoiets bestaat als een 'gewone gang van zaken', waarin de basisregels van het spel ingebed liggen. Ook, of misschien net precies voor de meest wispelturige en dubbelzinnige situaties - die waarin zich de zogenaamde morele kwesties stellen - formuleren deze sociale scripts rolgebonden antwoorden. In een gegeven situatie wordt een bepaalde gedraging (opvatting, regel...) opgedragen en men vervult zijn rol naar behoren wanneer men deze gedraging uitvoert. Wanneer men dat niet doet, is er sprake van plichtsverzuim: men heeft zijn rol niet naar behoren gespeeld en heeft de spelregels gebroken.

Hieruit blijkt reeds dat het autoritaire samenleven de verantwoordelijkheid niet opschort, maar eerder herformuleert: we dragen een verantwoordelijkheid ten aanzien van onze sociale rol en dus, in laatste instantie, ten aanzien van het volledige toneelgezelschap - de maatschappij. Dit verantwoordelijkheidsbegrip of deze moraliteit (1) kan dus

niet verengd worden tot de wettelijkheid, die er slechts een deelverzameling van is. Op dezelfde manier kan de verantwoordelijkheid die het individu draagt tegenover zijn maatschappelijke rol niet gereduceerd worden tot een verantwoording aan de staat (2).

Wat maakt deze verantwoordelijkheid dan zoveel gemoedelijker dan die andere, die tot nu toe onbesproken bleef? Wellicht het gegeven dat rollenpatronen aan een zekere traagheid onderworpen zijn en in hun relatieve stabiliteit ondersteund worden door onze hang naar continuïteit en door de wettelijke kaders die errond opgetrokken werden. We zijn dus verantwoording *verschuldigd* aan de min of meer vastliggende voorschriften van de rol, *niet* aan de vluchtige, complexe, tegenstrijdige realiteit van een bepaalde situatie, *niet* aan de andersheid, vijandigheid, overeenkomstigheid, enigheid... van een ander individu. Want *daar* begint het stotteren, *daar* sneuvelen de hoofdletters en wettelijke bepalingen en baden we in twijfel, *daar* faalt elke wettelijke bepaling schaamtelijk. Daar begint de zoektocht naar onze eigen maatstaven, de kennismaking met onze twijfel, ons gebrekkige oordeel, ons niet-weten... en de noodzaak om tegen dat alles in, tóch te handelen. Daar ook ervaren we het volle gewicht van onze keuzes als een verantwoordelijkheid die door onze volledige persoonlijkheid gedragen wordt en niet afgelegd kan worden in de coulissen. Maar deze zwaarte is niets minder dan het gewicht van onze hele persoonlijkheid, terwijl de lichtheid en de formaliteit van de rolverantwoordelijkheid slechts onze 'kouwe kleren' raakt.

** de geruststellende gelijk-schakeling*

De voorgaande en de ontbrekende redenen om rustig mee te kabbelen in de brakke sloot van maatschappelijke geplogenheden worden verder aangevuld met een laatste

element, dat, meer dan de andere, betrekking heeft op onze socialiteit.

De harde noot van het bestaan kan niet of moeilijk alleen gekraakt worden. Mits wat associatie lukt dat al wat beter en in het andere geval kunnen we er samen nog om lachen. Maar als het lachen ons vergaat - en vroeg of laat doet het dat onder één of andere wrijving - voelen we hoe de vereniging uiteen dreigt te vallen. De eenheid moet gered worden en de te kraken noot wordt vervangen door een andere gemeenschappelijke noemer. Het (wereld-)burgerschap, de mensheid, de geloofsgemeenschap... een ontelbaar aantal noemers plaatst ons op voet van gelijkheid. Onder elk van die noemers kunnen we het broeder- en zusterschap ervaren als kippenvet, terwijl we onze andersheid (onze on-menselijkheid, onze on-deugd, onze goddeloosheid...) onder stoelen en banken wegsteken. Als ze ons blijven teisteren kunnen we onze aandacht nog steeds verleggen naar diegenen die geen stoelen of banken gevonden hebben of hun andersheid weigerden te ontkennen. De gelijkheid en het conformisme vinden altijd wel een verschil, waartegen ze zich krachtig kunnen afzetten.

** een besluit?*

Tegenover eng-materialistische benaderingen wordt wel eens gesteld dat ze vergeten dat de autoriteit en de gehoorzaamheid in de eerste plaats sociale relaties zijn. Ze laten zich niet uitsluitend vangen in gebouwen en materiële structuren, maar worden in elke interactie opnieuw geproduceerd. Ik zou er nog aan toevoegen dat die sociale relaties een stevige psychologische ondersteuning vinden in de individuen die ze onderhouden. In de hang naar zekerheid en gewoonte, in de afwachting en de hoop, de onpersoonlijke verantwoordelijkheid en de gelijk-schakeling

kan men de fundamenten zien, waarop de autoriteit zichzelf uitbouwt. Tegelijkertijd is elk van deze elementen op een intieme manier verbonden met onze conditie van eindige wezens in een veranderlijk universum. Die basisomstandigheden rechtvaardigen de nood aan een zekere standvastigheid, voorspelbaarheid; een zeker vooruitzicht, een lichtheid en gezelligheid. De vraag is dan eerder in welke mate we ons bewust zijn van deze neigingen; in welke mate we ze projecteren op iets uitwendigs; in welke mate we ze de touwtjes in handen geven. Zekerheid, maar in het bewustzijn dat die altijd broos is en niet noodzakelijk een zekerheid die ons gegeven wordt, maar misschien wel een zekerheid die we in onszelf vinden. Gewoonte, maar bewustzijn van de gewoonte en opmerkzaamheid voor situaties waarin de gewoonte doorbroken moet worden. Hoop, maar geen afwachting of uitstel. Een streven naar een breuk met elke rol en een verantwoordelijkheid ten aanzien van concrete personen en situaties. Het samen-zijn omdat dit onze individualiteit verbreedt en krachtiger maakt, geen samen-zijn dat ons kortwiekt en gelijk maakt. Het is maar een idee...

(1) Ik maak het gebruikelijke onderscheid tussen de moraal, een geheel van praktische gedragsregels en -voorschriften, en de ethiek, die de begronding vormt van deze gedragsregels. Dit in tegenstelling tot veel anarchistische publicaties die de moraal beschouwen als de maatschappelijke geplogendheden en aan de ethiek het statuut toekennen van een individueel opgesteld en gehanteerd waardenpatroon.

2) Dat wordt telkens duidelijk wanneer iemand van rechtswege vervolgd wordt voor gedragingen, die sociaal aanvaard worden, of, omgekeerd, wanneer het wettelijk kader tekortschiet en be-

DE VERSTOMDE WOEDE

Bij de oversteekplaats op een morgen
in augustus
wachten wij, laten de voertuigen
medelijden tonen
en wij kunnen oversteken.

Bij een oversteekplaats op een
morgen in augustus
wachten wij, laat iemand de eerste
stap zetten
en wij allemaal achter hem aan
kunnen lopen.

Wat wij verwachten gebeurt, kijk
eindelijk
een moedig man
werpt zichzelf voor de voertuigen.

Hij loopt en schreeuwt in woede
hij heeft een stem maar geen
woorden
wij begrijpen niet wat hij zegt.

Wij begrijpen het niet, deze
verstomde woede
is zij tegen de voertuigen,
of tegen hen die iets te zeggen
hebben maar zwijgen.

(Kemal Özer)

Zand in de motoren...

...van de machines die een nieuw gesloten centrum bouwen

Steen na steen en betonmolen na betonmolen bouwt de staat een nieuw gesloten centrum in Steenokkerzeel, naast het oude 127bis. Het nieuwe centrum wordt gebouwd naar het model van een gevangenis: met individuele cellen en een minimum aan gemeenschappelijke ruimtes (en dus gelegenheden om zich te organiseren). Het is bestemd voor gedetineerden die hun opsluiting met iets te veel slagvaardigheid beantwoorden en voor diegenen die op het punt staan om uitgewezen te worden. De inhuldiging van de nieuwe gevangenis is voorzien voor de zomer van 2010. Het lijkt geen twijfel dat dit nieuwe centrum als een nieuw zwaard van Damocles boven de hoofden zal hangen van diegenen die vastberaden zijn om in opstand te komen.

GEKERKED

En revoltes zijn er, zowel in de gesloten centra als in de andere gevangenissen van de staat. Reeds enkele jaren lang warmen de gedetineerden zich aan opstanden: wie herinnert zich niet dat de gevangenen van 127bis hun kooi in brand staken tijdens de zomer van 2008? Maar het lijkt erop dat de isolatiecellen die reeds bestonden in de zes Belgische gesloten centra en waarin men de opstandigen liet verkommeren, niet volstondden om hen de goesting te ontnemen hun tralies te verbrijzelen. Vandaar de bouw van dit nieuwe centrum, speciaal voor 'lastige klanten'. Dit nieuwe centrum wordt toegevoegd aan de zes reeds bestaande (Steenokkerzeel, Vottem, Merksplas, Brugge, Inad, 127) en aan de talloze reeds bestaande en

toekomstige gevangenissen. Want naast dit centrum, dat inderdaad een specifieke gevangenis wordt voor de categorie van 'illegalen', deelt de staat ons met veel vreugde de bouw van een tiental gevangenissen aan gedurende de komende jaren. Dat naast de isolatiekwartieren van de gevangenis van Brugge - recent gebouwd, quasi onmiddellijk vernietigd en daarna opnieuw opgebouwd - en die van Lantin, die het antwoord zijn op drie jaar van opstanden in de Belgische gevangenissen.

BEHEERD

De gesloten centra zijn, net als de gevangenissen, één van de elementen van het sociale en economische beheer van de bevolking. De economische rol van de centra is vrij vanzelfsprekend. De Europese Unie is een ruimte aan het uitbouwen met versterkte grenzen, omgord door een goed (liberaal en democratisch) bestuurde buffer van aangrenzende landen. Eigenlijk betekent dit op het gebied van migratie dat ze, naast het versterken van de grenzen, ook de bouw van kampen financiert in deze landen. Daarheen worden de 'illegalen' gedeporteerd die aan de grenzen opgepakt werden. Zo laat bijvoorbeeld Italië het niet na om de *boat people*, die op haar kusten proberen aan te meren, om te leiden naar de Lybische kampen - indien ze hen niet, samen met de andere landen aan de Middellandse Zee, gewoon laat creperen in de internationale wateren. Tegelijkertijd laat de Unie een zekere porositeit van haar grenzen toe om goedkope, clandestiene arbeidskrachten te behouden. Aan de bazen biedt ze het drukingsmiddel van de angst voor het gesloten centrum en

de uitwijzing om deze arbeidskrachten tot buigzaamheid te dwingen.

De immigratie als economische politiek is zeker geen nieuwe strategie. In de jaren zestig waren het de Italianen die de Belgische staat uitnodigde om haar mijnen te komen bevolken. Maar het kapitalisme wijzigt zich; een nieuwe afzetmogelijkheid dient zich aan. Het gaat niet langer om de massale migratie, maar eerder om de selectie van winstgevend individuen hier en elders. Dus enerzijds speelt de staat de kaart van de illegale arbeidskracht of van een controleerbare arbeidskracht door een verblijf van beperkte duur en op voorwaarde van het verkrijgen van een arbeidscontract; anderzijds speelt ze de kaart van de selectieve migratie. Selectieve (of economische) immigratie betekent dat de Belgische staat (en ruimer genomen de Europese Unie) hun selectiepunten installeren in de buiten-Europese landen om op een directe manier gekwalificeerde, wetenschappelijke... arbeidskrachten te recruter... Maar deze idee is ook aanwezig in de meest recente massale regularisatie (de betwiste omzendbrief van 18 juli), die zich, onder andere, baseert op criteria van winstgevendheid om te beslissen wie recht heeft op papieren (de criteria betreffen de kwalificaties van de asielaanvrager en in welke mate deze kwalificaties nuttig zijn voor een sector waarin een tekort aan arbeidskrachten is).

Technocratie zover het oog reikt: in de plannen van de gezagvoerders zijn de mensen pionnen die verplaatst en gebruikt kunnen worden volgens de criteria van winstgevendheid en goed beheer. België speelt zelfs een voortrekkersrol waar het de objectivering van mensen betreft, met de beslissing om Nederlandse cellen af te huren om er Belgische gevangenen naar toe te sturen.

GENORMEERD

Maar de gevangenis en het gesloten centrum zijn veel meer dan economisch beheer. Eén van de aspecten van de gevangenis en het gesloten centrum is eveneens de integratie van de bevolking door de angst. De angst om erin terecht te komen, maar ook de angst om deel uit te maken van de paria's, die maakt dat de individuen, bewogen door een kuddementaliteit, zich in de geruststellende warmte van de norm nestelen. En de norm vandaag is het burgerschap.

De gevangenis als machtstrategie dient de samenleving als tegenmodel. De gevangene, die anti-these van de burger, net als de 'delinquent' en meer en meer ook 'de vandaal', de 'slechte burger' dienen als tegenmodellen. Alles in de media, in de politiek, in het democratische discours van de linkse goegemeente zorgt ervoor dat we ons er in negatieve zin mee identificeren. Achter die vertogen schuilt de idee van de Samenleving, van het Algemeen Goed, het Geloof in de Democratie en de afvaardiging van de oplossing voor onze problemen aan de staat.

Die rol van de burgerlijke norm is des te sterker aanwezig in de discours van diegenen die zich organiseren in de hoop een regularisatie te bekomen van de staat door haar hun vermogen tot integratie van de democratische waarden te bewijzen. Dan wordt het wel erg moeilijk om te onderscheiden wie zich bedient van het burgerlijke discours bij wijze van strategie en wie er echt in gelooft en er om vraagt geïntegreerd te worden. Maar dit discours blijft niet zonder gevolgen, niet in het minst de bekrachtiging van de integratie van de burgerlijke norm als voorafgaande voorwaarde voor een regularisatie. Vervolgens reduceert dit discours de ruimte om iets anders naar voor te schuiven; om het stellen van eisen

en de zoektocht naar geloofwaardigheid en legitimiteit (tegenover de media en de politiek) te overstijgen. Dit wordt des te meer bemoeilijkt door een hele serie linkse rakers die zich vastbijten op het thema van de eerlijke sans-papiers, arbeider, het slachtoffer, de onschuldige, die goed verankerd is en staat te popelen om zich te integreren.

ONSCULDIGEN

Ofte: er zijn vanzelfsprekendheden die doorbroken moeten worden. Te beginnen met die categorieën en die figuren. Er wordt vrij vaak gezegd dat de gesloten centra gevangenis zijn; er is geen humanist of links-progressist die dat zal tegenspreken. Maar het schoentje begint te wringen wanneer er pogingen ondernomen worden om het discours te breken over de 'onschuldige' sans-papiers in de centra en de 'schuldige' criminelen in de gevangenis. Sommige mensen zouden in het delict van het verblijf zonder papieren een eenvoudige, recht te zetten administratieve vergissing willen zien en in de veroordeling van 'misdadigers' een legitieme bestraffing door de samenleving. Maar laat ons even duidelijk zijn: het illegaal verblijf is een strafbaar en bestraft misdrijf. Het is dus geen administratieve vergissing, maar het logische gevolg van een wereld die samengesteld is uit staten, die omlijnd zijn door grenzen en hun bevolking willen controleren.

Wat de 'Samenleving' betreft, die groteske illusie, en het 'sociaal contract' dat eruit voortkomt en waarmee men ons voortdurend om de oren slaat; we vragen ons nog steeds af wanneer we, sinds de moderne staat er haar leitmotiv van gemaakt heeft, de gelegenheid gehad hebben om er de voorwaarden van vast te leggen. De staat zou ons willen doen geloven dat we bij onze geboorte automatisch tekenen voor een al-

gemeen belang dat boven ons uitstijgt. Een 'algemeen' belang dat uiteindelijk overeenkomt met de financiële en machtsbelangen van enkelen. Een illusie die zowel met matrakslagen als met chantage, zoals het technologische comfort, de zekerheid van een rustig leven in de armen van de verzorgingsstaat, verzekerd wordt; de illusie van een keuze tussen de politieke koopwaren en de mogelijkheid om deel te nemen aan de overheersing die zich zozeer verankerd heeft dat ze een sociale evidentie geworden is. Zozeer dat het belang van de heersers ieders belang geworden is.

Dat onderscheid tussen 'onschuldig' en 'schuldig' past bovendien perfect in de strategie van de Belgische staat om de gesloten centra te rechtvaardigen. Het is immers onder andere dit argument geweest dat leidde tot de bouw van het eerste gesloten centrum in 1992. Vermits er veel mensen waren die zich verzetten tegen de opsluiting van 'illegalen' in de gevangenis, vond de staat het excuus om specifieke gevangenis te bouwen voor sans-papiers. Datzelfde argument wordt trouwens op vandaag in Luxemburg gebruikt om de bouw van het eerste gesloten centrum te rechtvaardigen. Die staatslogica is een reden te meer om de categorieën van onschuld en schuld te verwerpen.

De figuur van de arme sans-papiers - het slachtoffer van goede wil - is een constructie die nuttig is voor diegenen die strijden op basis van categorieën (de sans-papiers, het ene of het andere volk, de sans-...), maar ze heeft iets weg van een valkuil voor diegenen die elke autoriteit willen aanvallen. Waarom zouden de individuen, die onder een door de staat kunstmatig opgetrokken categorie vallen, ontsnappen aan de machtsrelaties die de hele samenleving karakteriseren? Te meer daar die categorieën sociaal gerepro-

duceerd worden. Ja, er zijn sans-papiers die de kaart trekken van de gemeenschap om andere sans-papiers uit te buiten. Ja, er zijn wel degelijk mensenhandelaars van uiteenlopende origine, die zoveel mogelijk geld maken op de rug van hun 'vracht'. Deze zaken erkennen, betekent ook dat men uit een soort humanitarisme stapt, dat in deze categorie de *bon sauvage*, het slachtoffer, de wanhopige zou zien. Het betekent dat men zich de mogelijkheid geeft om een strijd tegen elke vorm van autoriteit te integreren in de strijd tegen de grenzen.

IN OPSTAND, MAAR WAAROM?

Vandaag de strijd aangaan tegen de bouw van een nieuw gesloten centrum biedt een concrete gelegenheid om de figuren van 'sans-papiers' en 'Belg' te overstijgen door onbemiddeld personen te ontmoeten op basis van een inhoud en niet op basis van categorieën. Dat is des te meer zo op een moment waarop de massieve regularisatie de verwachtingen van een deel van de georganiseerde sans-papiers heeft ingelost. Als de bezettingen een zekere strijddynamiek hebben kunnen scheppen, die soms het stellen van eisen oversteeg (ten minste in Brussel), zou de wederomstoot na de nieuwe rondzendbrief ook kunnen toelaten dat er een strijd uitgewerkt wordt op eigen basis, die niet afhangt van persoonlijke noodsituaties en evenmin van een logica van ondersteuning.

De kwestie van de kampen van de staat op de publieke tafel leggen, misschien zelfs voorkomen dat de staat zich uitrust met een nieuw repressiemiddel. De kwestie van de gesloten centra beperkt zich niet tot hun territorium, maar strekt zich uit over de hele sociale mechaniek die hen doet bestaan. In deze mechaniek zijn er de technici die meer verantwoordelijkheid dragen dan anderen.

Wie beslist er? De dienst vreemdelingen-zaken, de partijen... Wie bouwt er? Besix, Jacques Delens, Valens... Wie voert de *razzia's* uit? De politie, De Lijn, de NMBS...

Maar de vraag naar wat de *razzia's*, de centra en de uitwijzingen leven inblaast strekt zich verder uit. Ze raakt aan een kwalijke geur die uit de diepten van de sociale verhoudingen opstijgt. De stank van racisme, de stank van commercie, van normen en moordende evidenties, van uitbuiting op alle niveaus... die de steriele geur van het democratische bedekt. De gesloten centra, net zoals alle andere vormen van overheersing, bestaan omdat personen binnen de instituties en de economische structuren erover beslissen, maar eveneens omdat er een verspreide instemming, een brede aanvaarding bestaat onder de bevolking. Ze bestaan ook omdat er altijd mensen zijn die profijt trekken uit anderen door de kaart te trekken van de gemeenschap en de categorieën.

Een strijd ontwikkelen rondom deze kwestie betekent dus een strijd op poten zetten tegen alle mechanismen die de oude wereld doen bestaan: het patriërchaat, de uitbuiting, de (religieuze, nationalistische, militantistische...) moraal... Dan pas treden we uit de deelstrijden om de totaliteit van de verhoudingen die ons onderdrukken aan te vallen. Zo kunnen we het conflict met het bestaande doen bestaan in het hart van de strijden zelf.

Zich verenigen op basis van een inhoud betekent voor ons dat we een revolutionaire en anti-autoritaire basis naar voren kunnen schuiven. In de praktijk betekent dit dat we relaties aangaan zonder bemiddeling, de weigering van de hiërarchieën, de directe aanval... Het betekent ook dat we voortdurend pogen een specifieke strijd uit te breiden naar de aanval op het bestaande in z'n totaliteit. Het betekent, ten slotte, dat

we argwanend zijn tegenover twijfelachtige allianties. Nooit de kracht van het burgerschap, de aantrekkingskracht van de ideologie die op elk ogenblik de 'goeden' van de 'slechten' en de 'schuldigen' van de 'onschuldigen' kan scheiden, uit het oog verliezen. Ook voor ogen houden dat mensen kunnen veranderen en dat, wanneer enkelen voorgoed verankerd zijn in de verdediging van de samenleving, er ook velen zijn die haar al te rechte wegen verlaten. En de duistere en kronkelige boswegjes verbergen vele ontmoetingen.

Enkele bosmuiters hebben trouwens al uittochtjes gemaakt naar de strengbewaakte open plek van de samenleving om de uitwijzingsmachine aan te vallen. Hier-en-daar komen we ze tegen terwijl ze een identiteitscontrole voorkomen op de bus of op straat; terwijl ze de bedrijven aanvallen die geld verdienen aan de opsluiting; terwijl ze op de muren oproepen tot revolte achterlaten; of hun cel in brand steken...

OOK WIJ KUNNEN AFZAKKEN NAAR HET DUIS-
TERE BOS EN VAN DAARUIT DE AANVAL OP DE
OVERHEERSING VOORBEREIDEN.

Voorgaande tekst werd vertaald uit het Franstalige blad *Tout doit partir*. De strijd rond het nieuwe gesloten centrum is cruciaal en verdient bijgevolg een plaats in een bundeling die anders mogelijks als 'navelstaarderig' en 'psychologiserend' bestempeld zou kunnen worden. Waarom deze tekst en niet één van de vele andere? Omdat hij een gebied tracht te verkennen dat zelden echt gethematiseerd en uitgewerkt wordt. Waar het gros van de andere teksten de economische logica op het voorplan schuift en bijgevolg vaak afglijdt naar een systemdenken, verkent deze tekst de ideologie van het burgerschap, het integratiedenken en het democratisme als toonaangevende krachten voor de verdere uitbouw van de gevangensamenleving. Natuurlijk is die benadering minder evident: minder tastbaar vooral, minder ontplooibaar in een dagelijkse praktijk, minder veruitwendigd ook. En toch is die invalshoek - zelfs al was het maar op het niveau van de analyse - onontbeerlijk. Omdat ze de vragen rond identiteit, verschil, vreemdheid... rechtstreeks op eenieder afvuurt. Omdat ze de stilzwijgende instemming, of de stilzwijgende afkeuring dwingt zich kenbaar te maken, zichzelf te onderbouwen of te ondervragen.

Dit is wat je moet doen: heb de aarde en de zon en de dieren lief, veracht de rijken, geef een aalmoes aan iedereen die erom vraagt, sta op voor de dommen en de dwazen, wijd je inkomen en arbeid aan anderen, haat tirannen, twist niet over God, bejegen gewone mensen geduldig en coulant, neem voor niets en niemand je hoed af, ga vrijelijk om met krachtige, onopgeleide mannen en vrouwen en met jongens en meisjes en met moeders van gezinnen, lees deze bladen in de open lucht elk seizoen elk jaar van je leven, onderzoek opnieuw wat je op school of in de kerk of in boeken verteld is, verwerp alles wat je ziel besmet, en je bloedeigen vleses zal een groot gedicht zijn, en niet alleen rijkelijk vloeien in je woorden maar ook in de stille welving van je lippen en je gezicht en tussen de wimpers van je ogen en in alle bewegingen en gewrichten van je lichaam.'

Walt Whitman - *Leaves of Grass*

Het wél van wat er niet toe deed...

In dit losse stuk wil ik dieper ingaan op de tendens om aan bepaalde aspecten van ons bestaan een apart statuut toe te kennen en daarmee vaak ook een impliciete bevoorrechtiging of ontwaardiging. Opnieuw gaat het slechts om aanzetten voor een discussie die nooit aan actualiteit zal inboeten. Af en toe grijp ik terug naar het artikel Autonomie... tu parles! dat in het tweede nummer van A Corps Perdu verscheen, maar ik beperk me niet tot een antwoord op deze, volgens mij, slecht gestelde vraag.

De eigendom is een mooi en dankbaar thema om op een gezelschap overtuigende revolutionairen los te laten. Eens deze stok in het hoenderhok geworpen, wordt duidelijk wie zich precies waar bevindt. Maar ook los van het opwaaiende stof en de rondvliegende pluimen...ben ik een enthousiast voorstander van de eigendom, van *mijn* eigendom meer bepaald. Het goed dat ik van kindsbeen met grote zorg en inspanning veroverd heb: mijn afkomst, mijn eerste stappen en stotterende woordjes, de kennis die ik vergaarde, mijn relaties, vrienden, liefjes, de herinnering aan dat alles... mijn eigendom. Mijn opvattingen, lichtzinnig of diepgeworteld, m'n lichaam, gezondheid en ziekte, mijn elke vaardigheid, m'n kracht en zwakte, de glimlach die ik gratis weggeef en tóch... mijn eigendom. En ja, ook de tafel waaraan ik schrijf, de tas waaruit ik drink, de boekenkast waaraan ik me laaf, de kleren die me warmen, de lamp die me bijlicht op dit late uur, het bed waaraan ik mezelf dadelijk toevertrouw... ook die pietluttigheden heb ik me eigengemaakt.

Mijn tastbare en meer vluchtige inboedel heb ik rondom m'n eigenheid, rond m'n persoonlijkheid opgebouwd. En ik weet dat de hele kunst van het leven erin bestaat niet bezeten te worden door iets van die inboedel. Hij die in staat is te verliezen, weg te geven en eigendomstitels te verbranden, geeft blijk van groot eigenaarschap.

Het is die wilde ontwikkeling van mijn eigenheid, die grenzeloze uitbreiding van mijn

eigendom die me in botsing brengt met de samenleving en in de eerste plaats met haar behoeders. Niet omdat ik de veelvraat, de grootgrondbezitter of de geldwolf ben; die zijn niet meer dan vazallen van hun zucht naar geld en macht. En toch bots ook ik met haar omdat ze *paal en perk* wil stellen aan mijn eigendom. Alle rollen die ze voor me weggelegd heeft, hebben alleen die *onteigening* tot doel. Als burger word ik onteigend door de staat: van m'n materiële eigendom, van m'n vrije omgang met anderen, van m'n vrije gaan en staan. Als arbeider word ik onteigend en vervolgens tot gereedschap gemaakt van andermans belang. Onteigend van mijn eigenbelang, van m'n creativiteit, m'n vrije tijdsbesteding, m'n doelloosheid, omslachtigheid, nalatigheid, gezapigheid. Als vader van m'n kindsheid, m'n vrouwelijkheid, m'n gezagsloosheid. Gevangene, onteigende. Onteigening alom. Het oprechte eigenaarschap, het streven naar eigenheid, brengt me onophoudelijk in aanvaring met deze georganiseerde *vervreemding*.

Welke beweging stel ik tegenover deze permanente roof? Die van de *toe-eigening* op alle mogelijke fronten, naargelang mijn persoonlijke mogelijkheden en de gebundelde kracht van mijn verenigingen. De toe-eigening is naar mijn aanvoelen nog fundamenteler dan de bevrijding. De bevrijding heeft de vrijheid op het oog, maar zelfs in haar inclusieve, sociale vorm volstaat ze me niet. Ze slaagt erin uit te drukken wat ik of wij allemaal samen *niet* willen en daarin ligt haar kracht. Elke poging om de vrijheid positief in te vullen (niet als de

afwezigheid van iets, de vrijheid van...) strandt of moet erkennen dat de eigenheid fundamenteler is. De eigenheid is de lichtzijde van de vrijheid. Ik wil namelijk niet per se vrij zijn van alles. Datgene waarvan ik niet vrij wil zijn, *eigen ik me toe*. Het ene botst op mijn weigering, het andere neem ik in ontvangst. Maar wat ik als een geschenk aanneem, wordt door een ander liever geweigerd. De toe-eigening heeft niets anders op het oog dan de eigenheid.

De toe-eigening is dus het volmondige 'ja' op datgene en diegene die m'n individualiteit sterkt. En die beweging bevat zowel de kiem als het einddoel van mijn revolutie. De onafscheidelijke schaduwzijde daarvan is de weigering van datgene dat me vervreemdt van mijn eigenheid.

Elk van deze zijden is op zichzelf armoedig en onvermogen. De toe-eigening zonder de weigering is *de facto* onmogelijk (bvb. hoe vul je vrij je tijd in zonder de arbeid te weigeren?) of ontkent de dwang en de vervreemding. De weigering zonder de toe-eigening is totaal zinloos (bvb. de weigering van de vertegenwoordiging zonder het streven naar onbemiddelde relaties). Deze zinloosheid wordt echter met een revolutionair perspectief toegedekt: nl. met het vertrouwen in de mogelijkheid van *iets totaal anders*. Die formulering doet een beetje denken aan onze grootvaders en hun slechte gewoonte de omwenteling voor te stellen als *iets totaal anders* om zo het stoffige heden verteerbaar te houden. Al even vervalst als diegenen die de historische vormen van zelfbeheer (de toe-eigening zo je wil) herkauwen en idealiseren zonder de context van weigering en strijd erbij te willen nemen. Van hetzelfde bedje ziek. De toe-eigening waarnaar ik verwijs is geen geïdealiseerd historisch model, maar evenmin een moment dat stof in goud omzet. Iets totaal anders, nee. Misschien wel gewoon iets vreemds dat je je eigen maakt. Op voorwaarde dat je het wil.

Wie meent dat enkel het negatieve en het vernietigende de kostbare weg naar de anarchie kunnen aanboren, wordt ook gedwongen om alle eigen voorkeuren, alle keren dat hij volmondig en enthousiast 'ja' zegt tegen iets of iemand, af te schrijven als individuele grilletjes en hobbies. Deze particuliere bevestigingen behoren niet tot de verheven verzameling revolutionaire voorstellen, die naar het *universele* neigen. We krijgen dus, zonder verpinken, de hele schizofrenie van het klassieke militantisme weer op onze boterham. En alwat door de revolutionaire weegschaal te licht bevonden wordt, belandt in de vuilbak. Want, *vermits het kapitaal en de overheersing geen buitenkant meer kennen*, behoort alles dat niet rijmt op 'nee' tot de overheersing en het kapitaal.

Ik ervaar een buiten: naast heel wat nee's staan enkele kostbare ja's. Dat met die pareltjes van ervaringen de wereld niet schoongeveegd wordt, raakt mijn kouwe kleren niet. Ik ben dan maar geen revolutionair.

Die mooie keerzijde, waarin ik mezelf ben en iets van mezelf aan iemand kan uitschenken, laat ik niet herleiden tot een dagboekankeddote. Die bewuste keuze die ik elk ogenblik opnieuw maak voor authentieke relaties is geen supermarkt-item. Het is wat me gaande en staande houdt. Het eenvoudige streven naar een coherentie zoals dat tot uiting komt in de keuze voor veganisme of vegetarisme, voor een leven zonder *verslaving*, voor een bewuste omgang met je eigen lichaam en de omgeving is alleen een persoonlijke kwestie, nadat elke persoon uit het strijdperspectief geschrapt werd. Het anarchisme heeft altijd deze twee zijden, de weigering en de toe-eigening, in zich meegedragen. Dàt, veel meer dan de weigering om iets positiefs te formuleren, is de elegantie van het anarchisme. Een krachtige bevestiging van wat er voor de ideologen niet toe deed.

De laatste stappen...

Dit zijn de laatste stappen... We komen niet aan; vleien ons niet neer en toch wordt er iets afgesloten en luiden we de stilte in met drie punten. We wilden niets zijn en zijn toch iets geworden. We wilden nergens heen, maar stapsgewijs hebben we niettemin een afstand afgelegd waarop we kunnen terugblikken. We hebben niets beloofd en toch hebben we iets waargemaakt en is er iets toegevoegd aan wat was.

Een ongeordende vlucht zeiden we... en we sloegen de vleugels uit. Een stomme weerspiegeling... en we keken onszelf aan. Neem de voorgestelde teksten met de lichtheid die ze nodig hadden om op het papier neer te strijken. Bekijk ze als pretentieuze notities in de kantlijn en voetnoten die omwille van hun gewicht uit de boot vielen. Maar blaas ze ook niet al te lichtzinnig weg; laat ze - ook al is het maar even - rusten en bezinken.

Psychologiserend? Ongetwijfeld, zeker als er zich achter onze ogen blinde vlekken verschuilen. Maar ook omdat het sociale veld al zo vaak in kaart is gebracht en ons toch altijd blijft verrassen. De achterzijde van die kaart dus, of het papier zelf; of hetgeen onze pen drijft wanneer we de grillige lijnen van onze horizon schetsen. Het-onderste-boven van onze wil om te begrijpen en in te grijpen...

**Contact of eventuele reacties:
het.onderste.boven@gmail.com**

